

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת נצבים

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת נצבים

מפתח העניינים

זמנים המיוחדים לתשובה / תשובה בערב שבת / בשביל להעיד עדות צריך לעשות תשובה / ערב ראש חודש / תשובה בערב ראש השנה / לכולם הקב"ה מקבל בודאי אם עושים תשובה / אין דבר העומד בפני התשובה / לא להתייאש / מעלתו הגדולה של בעל התשובה / גם אלישע אחר יכול היה לשוב בתשובה / לנצל את הזמנים הללו / השב בתשובה יעשה עצמו כאילו בו ביום נולד / דרך זו תביאנו לשוב בתשובה שלימה / הבושה שיש לבעל תשובה מפני עוונותיו / מחשבות אלו הן עצת היצר הרע / היצר יכול להיראות לאדם שבא 'מסטרא דקדושה' / כחו של היצר הרע / חנון המרבה לסלוח' / 'לב חדש' / השב בתשובה הקב"ה נותן לו כחות מיוחדים / אפילו שבועה מפני הקב"ה היא בתנאי שלא יעשה תשובה / על ידי תשובה הקב"ה מכפר על הכל / בעל תשובה 'פנים חדשות' ואדם חדש / גם גזירות קשות מתבטלות בכח התשובה / 'האנשים הפושעים בי' / שב בתשובה בתוך צרות תשובה מעולה היא / היפך טבע האנושי / יפתח הגלעדי / אוהבם נדבה / כיון ששבים בתשובה הקב"ה מקבל תשובתם / הפושע כנגד השי"ת / אם שב בתשובה אפילו הפושע מתקבלת תשובתו / 'ורחמיו על כל מעשיו' / רחמיו המרובים של הקב"ה / 'רחמיך רבים ה' כמשפטיך חייני' / לנצל הימים האחרונים של השנה / הכל הולך אחר החתום / אברהם אבינו ע"ה גירש את ישמעאל / טענת המלאכים כנגד ישמעאל / 'באשר הוא שם' / דין האדם לפי מצבו הנוכחי / שלא להפסיד את הזמן היקר של סוף השנה / אם תנצל את הזמן לעבודת ה' לא יבוא הפסד

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמעון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימני בת חנה	אליהו מאיר בן סימני	מרגלית בת סימני
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין שגם תשובה מתוך צרה רצויה יז
ב. בענין תשובה למי שהרבה לפשוע ובגד בוגדים בגד יח

מפתח שנות היים

- קצח. שכן רע כג
קצט. שכרות כג
ר. שכר שכיר ביומו כה
רא. שלום כו
רב. שליה כח
רג. שליה ציבור כח
רד. שמחה כט
רה. שמחות לה
רו. שמירת העינים לה

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין הנאה מאור מנורת הזהב שבהיכל לח
ב. בענין בעל מעשים מ

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורודיד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

זמנים המיוחדים לתשובה

בעזרת ה' יתברך, נדבר קצת בענייני דיומא. נמצאים אנו בימים האחרונים של השנה, ערב ראש השנה ממש, וידוע מה שכתבו רבותינו שיש זמנים מיוחדים לתשובה, אמנם בכל יום צריך לעשות תשובה, אבל יש זמנים בהם כמיוחד צריך לעשות חשבון נפש ותשובה.

תשובה בערב שבת

הזמן הראשון, הוא כל ערב שבת, צריך לעשות חשבון נפש ותשובה על כל מה שהתרחש במשך השבוע. הכרתי חכם אחד שכך היה מנהגו, כל ערב שבת היה יושב בחדרו ומחזור של יום הכיפורים איתו, והיה אומר סליחות והודוים לבדו, היה קורא לעצמו את הפיוטים הנפלאים והיקרים של רבותינו חכמי הדורות, כגון 'לך אלי תשוקתי', ואומרם ברגש ובהתפעלות. אנחנו פותחים את המחזור שלנו משנה לשנה, אבל הוא היה רגיל בזה כל ערב שבת. זה חשבון נפש והתעוררות לתשובה כל ערב שבת, להתבונן על כל מה שעשה במשך השבוע שעבר.

בשביעית להעיד עדות צריך לעשות תשובה

אחד הגדולים היה אומר (ע' מורה באצבע אות קמו), מוכרחים כל ערב שבת לעשות תשובה, שהרי כל מי שאומר קידוש הוא מעיד עדות שהקב"ה ית"ש הוא שברא שמים וארץ בשישה ימים ושבת ביום השביעי, ואם הוא 'עד' הרי שצריך שיהיה כשר לעדות, שהרי אם הוא רשע הוא פסול לעדות, ועל כן צריך לעשות תשובה כדי שיהיה כשר לעדות.

ערב ראש חודש

זמן נוסף הוא ערב ראש חודש, שהוא 'יום כיפור קטן', בחינה של 'ימים נוראים'. עושים בו סליחות, כך היה מנהג, 'משמרה', עושים 'תיקון', מודה"ר רבינו יוסף חיים זצ"ל סידר ספר בו נוסח תפלה ווידוי של ערב ראש חודש. ובספר ראשית חכמה כתב, שהיה מנהגם כל ערב חודש לעשות תענית אנשים נשים וטף (עיין ראשית חכמה שער התשובה פ"ד, ולהחיד"א ז"ל במורה באצבע אות קע"ד ואילך, וספר זכר דוד מאמר ג' פי"ג ועוד). כי ערב ראש חודש זה בחינה של 'זמן כפרה לכל תולדותם', וזה הזמן של ערב ראש חודש להתבונן על ימי החודש, שהרי אסור שיעברו הימים מבלי התבוננות.

תשובה בערב ראש השנה

ערב ראש השנה, הוא זמן להתעוררות על מעשים של כל השנה. לנו זה קשה, כי הזכרון קצר, תשאל אחד מה עשית השנה הזו? יאמר לך 'אכלתי שתיתי וישנתי, זה בטוח, יותר מזה אני לא זוכר...', צריך שהאדם יקח את עצמו בידיים ויראה ויתבונן בדרכיו ובפעולותיו. עכשיו זה הזמן, שבוע לפני ראש השנה. צריך להתעורר. צריך לחזור בתשובה. צריך להתאמץ בתשובה.

לכולם הקב"ה מקבל בודאי אם עושים תשובה

שמעו נא לשון רבותינו בספר הזהר הקדוש (פרשת משפטים דק"ו ע"א), "תנינן", למדנו, "לית מילה בעלמא דקיימא קמי תשובה", אין לך דבר העומד בפני התשובה, וכדאי לחזור ולרענן את הידיעה הזו, שאין לך דבר בעולם שעומד בפני התשובה. "ולכלא קודשא בריך הוא מקבל ודאי", לכל ולכולם מקבל השי"ת, כך פותח הזהר הקדוש את הדרוש בענין התשובה. ראשית כל, שאין דבר העומד בפני התשובה, ולכולם הקב"ה מקבל, ודאי, בלי ספיקות.

אין דבר העומד בפני התשובה

והסיבה שפותח הזהר הקדוש דווקא בנקודה הזו, כי דרכו של היצר פעמים הרבה לתפוס את האדם בנקודה הזו, לייאש אותו, אומר לו, 'אתה, אין לך תקנה, הרבית פשע ורשע, ננעלו ממך שערי תשובה, אתה אבוד!', על כן פותח הזהר הקדוש דייקא כנגד טענה זו של היצר, דע לך, שאין דבר שעומד בפני התשובה, ולכל הקב"ה מקבל ודאי.

לא להתייאש

ועל כן לא יתייאש האדם גם אם עשה מה שעשה, 'זכור כי עפר אנחנו', אנחנו 'זיבורית' כדברי רבינו יונה (שערי תשובה שער ב אות כו), והאדם צריך להתעודד ולהמשיך הלאה, ולא יפול בדעתו. והרי אדרבא אם ישוב בתשובה, יכול להפך העבירות לזכויות, ולהתעלות יותר מצדיקים שלא חטאו (ע' ברכות ל"ד ב').

מעלתו הגדולה של בעל התשובה

וכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ד): "ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש

ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו, כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם".

גם אלישע אחר יכול היה לשוב בתשובה

אני תמיד מתפלל שאני שומע מהרבה אנשים שאני מדבר איתם על נושא התשובה, אומרים 'אני אבוד כמו אלישע אחר', זה פלא כיצד כולם יודעים את הגמרא הזו (תגיגה ט"ו א' וירושלמי שם פ"ב ה"א), שננעלו שערי תשובה לפניו. וזה לא נכון, אפילו אותה בת קול שיצאה מן השמים ואמרה 'שובו בנים שובבים חוץ מאחר', ההסבר הוא, שאדברא באה הבת קול לעוררו לתשובה, אם אומרים לאדם 'אל תעשה' - דווקא הוא רוצה לעשות, על כן אמרו לו שאינו יכול לעשות תשובה כדי שיתאמץ וישוב בתשובה. שירצה באמת להיות בעל תשובה.

לנצל את הזמנים האלו

חתך ופסק אומר הזהר הקדוש, שאין דבר שעומד בפני תשובה, והקב"ה מקבל את כולם בודאי. שערי תשובה פתוחים לפנינו. במיוחד בימים הללו, סוף שנה, עדיין ימי רצון, וצריכים לנצל את הזמן היקר הזה, כל רגע לא יסולא מפז.

חשב בתשובה יעשה עצמו כאילו בו ביום נולד

החסיד רבינו יונה ז"ל ב'יסוד התשובה' פותח ומרעיש על הענין הזה שבעל תשובה לא יתבונן על העבר, אלא יפתח 'דף חדש' בעבודת ה', "אדם אשר פשע וחטא ובא לחסות תחת כנפי השכינה ולהכנס בדרכי התשובה, אשיליך ואורך בדרך זו תלך", רבינו יונה מדרוך אותנו מה היא הדרך הנכונה ב'תשובה', "ביום ההוא, ישליך כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאילו בו ביום נולד, ואין בידו לא זכות ולא חובה, וזה היום תחילת מעשיו, היום יפלט אורחותיו שלא יטו מעגלותיו מדרך הטוב" כמו תינוק שנולד, מכאן הוא מתחיל, אין לו עבר בכלל.

דרך זו תביאנו לשוב בתשובה שלימה

ואם נוהג כך, מתייצב במהלך הזה שאין בידי לא זכות ולא חובה, ומהיום מתחיל את העבודה, "ודרך זו תביאנו לשוב בתשובה שלמה", והטעם לזה, "כי הוא יעשה עצמו כמשליך מעליו כובד העונות ועוצם החטאים אשר עשה".

הבושה שיש לבעל תשובה מפני עוונותיו

וכאן מוסיף משפט נורא, "ולא יבהילוהו רעיוניו", המחשבות שנכנסים לו בראש, "ולא יניחוהו לשוב", יבואו לו מחשבות שהוא משולל מתשובה, ואין לו תקנה, ולא תוכל לחזור בתשובה, וכהנה וכהנה מחשבות שבאות לבעל התשובה, "כי יבוש מחטאיו", הוא מתבייש במה שהוא כל כך חטא לפני השי"ת, "כי יחשוב איך אוכל להעזי פניו לשוב" בתשובה לפני הקב"ה "ואני חטאתי עויתי פשעתי, כזאת וכזאת עשיתי עברתי ושניתי ושילשתי עד אין ספורות, ואיך אבוא עוד לפניו כבושת גגב כי ימצא!?!", כך הוא מרגיש, כגנב שנתפס בשעת הגניבה, הוא הכניס את היד שלו לתוך הכיס של חבירו, ובעוד היד שלו בתוך הכיס של חבירו תפסו אותו 'על חם', זו הרגשה נוראה של בושה, כך מרגיש בעל התשובה, כזו הרגשת בושה, "כי בושתי לעמוד לפניו", ולא רק שמתבייש לעמוד לפניו, "ואף איך ארמוס חצרו ואיך אשמור חוקיו!?!", איך אוכל לבוא לבית הכנסת, או לשמור מצוותיו של הקב"ה, אחרי שאני כל כך הרשעתי כלפיו!?

מחשבות אלו הן עצת היצר הרע

מזהיר רבינו יונה, "אל יחשוב כן", המחשבות של ה'בושה' הללו שיש לבעל תשובה, הם **עצת היצר**, והראיה, שהרי דוקא עכשיו שהוא באמת רוצה לשוב בתשובה פתאום הוא מתבייש, אבל בשעה שהיה אומר 'לך ה' הצדקה ולנו בושתי הפנים' הוא אף פעם לא הסמיך ולא הרגיש בושה... רק אחרי שהוא שב בתשובה, בא לו המחשבה הזו 'כל כך חטאתי והרשעתי הרי בודאי שינעלו בפני שערי תשובה!', וזו עצת היצר.

היצר יכול להיראות לאדם שבא 'מסטרא דקדושה'

וכח זה של היצר הרע, "כי המסית יושב כזבוב במפתחי הלב, מתחדש עליו בכל יום", היצר הרע היושב בפתחי הלב, יכול לבוא לפעמים כאילו 'מסטרא דקדושה' ומכניס בלבו מחשבות אלו, "צופה ומביט להכשילו ומשים לבו לעצה הרעה הזאת", שאתה כל כך חטאת וקלקלת ואין לך תקנה וכו' וכו' [תתחיל להגיד 'קדיש' על עצמך...], וזו עצת היצר הרע.

כחו של היצר הרע

זה חידוש נורא של היצר, שהוא מציג לפני האדם כמו על 'סרט נע' את כל פעולותיו שעשה מילדותו, הוא נזכר בהם ורואה אותם אחד אחרי השני, פלא, בשעה שהוא אומר 'ידו' הוא מרגיש שהוא צדיק... אבל בשעה שבא לעשות תשובה באמת, היצר בא ומזכיר לו את כל עוונותיו, וכל מה שלא עשה כהוגן במשך כל השנים... זה כחו של היצר הרע!

'חנן המרבה לסלוח'

על מה יחשוב בעל התשובה? - "רק יחשוב כי כן מדת הבורא יתברך, ידו פשוטה לקבל שבים", הקב"ה רחמן מלא רחמים, 'חנן המרבה לסלוח', לא נתפרש הגדר של 'מרבה', הוי אומר - לאין גבול לאין קץ וקצבה. וצריך לדעת את זה, לחזור ולשנן את זה. הקב"ה 'מרבה' לסלוח, על מה שחטא האדם, אם ישוב יתקבל תשובתו והקב"ה יסלח לו. אבל ייזהר שלא יפול לצד השני, שסומך וחוטא עוד על סמך זה שהקב"ה רחמן 'מרבה לסלוח'... חלילה וחס. שהרי כל האומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

'לב חדש'

מה אם כן העצה לבעל תשובה? - "לכן טוב לו להשליך פשעיו ולעשות לו לב חדש", יפתח 'דף חדש', כתינוק שנולד, אין לו עבר, יש לו רק את העתיד, הלאה, כדי שלא יתבוסס במחשבותיו על העבר, ואדרבא יהיה טרוד הלאה בעבודת ה' להתעלות ככל יכולתו.

השב בתשובה הקב"ה נותן לו כחות מיוחדים

והחסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער א אות א) כתב, שאם האדם נכנס בשערי התשובה, פתאום ירגיש בעצמו כחות חדשים שהקב"ה חנן ונותן לו שלא לפי כוחותיו בכלל, כדי שיוכל לשוב להשי"ת. הוא ימצא בעצמו לב חדש ורוח נדיבה להתקרב להשי"ת, עד שיוכל להשיג מעלת השי"ת ולהיות אהבו. ועל כן שלא יפול האדם במחשבתו אם פשע וכו', כי בודאי הקב"ה יתן לו הכחות הלאה לתשובה ולעבודת ה'.

אפילו שבועה מפי הקב"ה היא בתנאי שלא יעשה תשובה

מוסיף הזהר הקדוש (הנ"ל), אחרי שהקדים לנו שאין דבר העומד בפני התשובה, מתחיל לפרט, "ואי תב בתיובתא, הא אזדמן לקבליה אורח חיים, ואף על גב דפגים מה דפגים", אפילו אם אדם חטא מה שחטא ופגם וקלקל, אומר הזהר הקדוש, "כלא אתתקון", הכל נתקן, "וכלא אתהדר על תקוניה", הכל חוזר על מעמדו האמיתי הטוב והשלם, "דהא אפילו במה דאית ביה אומאה", אפילו בדבר שיש עליו שבועה, שה' יתברך נשבע 'פלוגי אבוד ואין לו תקנה', עם כל זה יש לו תקנה על ידי תשובה, שהרי כן נתפרש בהדיא בתנ"ך, "קרי ביה כי ה' צבאות יעץ ומי יפר (ישעיה יד כו), דא איהו רוא סתימא. ותו, כד קודשא בריך הוא אומי אומאה", מתי שהקב"ה נשבע שבועה, "לא אומי" אין הקב"ה נשבע, "אלא אם לא יעביד

תיובתא", כל השבועה היא בתנאי שלא יעשה תשובה, אבל אם יעשה תשובה היא בודאי תועיל לו.

על ידי תשובה הקב"ה מכפר על הכל

ומה הסיבה לזה? - "דהא לית פתגמא דקיימא קמי תיובתא", אין דבר שיכול לעמוד כנגד תשובה, "ועל כולא מכפר קודשא בריך הוא כד עבדין תיובתא שלימתא", על הכל הקב"ה מכפר בשעה שעושים תשובה שלימה, "קודשא בריך הוא מקבל דכתיב חי אני נאם ה' כי אם יהיה כניחו וגו'" (ירמיהו כב כד), וכל מקום שכתוב 'חי ה' הוא לשון שבועה, כביכול השי"ת נשבע, ומה הייתה השבועה? - "וכתיב כתבו את האיש הזה עירי וגו'" (שם ל), כניחו היה אחד ממלכי יהודה שחטא, והשי"ת נשבע שהוא ימות עירי בלא בנים, אבוד משני עולמות, כך הייתה השבועה. וזה היה בשעה שהיה רשע, "ובתר דתב בתיובתא", אחרי שכניחו שב בתשובה, "כתיב ובני יכניה אסיר בנו וגו'" (דברי הימים א ג יז), נולד לו בן.

בעל תשובה 'פנים חדשות' ואדם חדש

ולכאורה הרי השי"ת נשבע שהוא ימות עירי?! - אלא שכל השבועה היא בתנאי שלא שב בתשובה, אבל אם שב בתשובה זה בגדר 'פנים חדשות', ולא עליו נשבעו, השבועה חלה על מצבו הקודם לפי מציאותו הקודמת, אבל אם עשה תשובה הרי זה כעין 'גר' חדש. הגמרא (יבמות כב.) אומרת, כי גר שמתגייר כקטן שנולד דמי, ה'גר' הרי זו מציאות חדשה, זה מישהו אחר לגמרי, והוא הדין בעל תשובה, ועל כן לא חל על בעל התשובה השבועה, ועל כן נולד לכניהו בן.

גם גזירות קשות מתבטלות בכח התשובה

ולמדנו "מכאן, דתשובה מתבר" התשובה שוברת, "כמה גזרין ודינין, וכמה שלשלאין דפרזלא", אפילו שלשלאות של ברזל יש בכח התשובה לשבור, כלומר, אפילו אם נכתב על האדם גזר דין קשה, אם עושה תשובה, הרי שהכל מתבטל ונשבר, "ולית מאן דקיימא קמי דתיובתא", אין לך דבר העומד בפני התשובה.

'האנשים הפושעים בי'

מוסיף הזהר הקדוש, "ועל דא כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי" (ישעיה סו כד), הם יהיו לדראון עולם ואין להם תקנה, ומדייק הזהר הקדוש לשון המקרא, "אשר

פשעו בי לא כתיב", לא כתוב כאן לשון עבר, שאותם אנשים אשר 'פשעו' בי בעבר, "אלא הפושעים בי", 'פושעים' זה לשון הווה.

שב בתשובה בתוך צרות תשובה מעולה היא

יש אדם שחטא בעבר, ואחר כך התעורר לשוב בתשובה על מעשיו. רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער ב אות ב) כתב שאפילו אם האדם מתעורר מתוך צער וייסורים שהתגלגלו ובאו עליו מן השמים, שלכאורה היינו אומרים שאין זה נחשב תשובה, כיון שאתה לא מדעתך הבנת לשוב בתשובה, אלא הכריחו אותך מן השמים לשוב בתשובה על ידי ייסורים וצרות, הלזה ייקרא תשובה!?! - אומר רבינו יונה, שזו תשובה גמורה, והקב"ה יאהב אותו ויקבל תשובתו.

היפך טבע האנושי

וכל זה היפך ממידת בשר ודם, שאם אדם חטא כנגד חבירו, ועשה לו מעשה שלא כהוגן, פגע בכבודו או העליבו או הזיק לממונו, ואחר זמן הוא צריך ממנו עזרה וטובה, מבקש ממנו, 'אמנם פגעתי בך, אבל תסלח לי, תשכח ממנה שעשיתי לך, אני צריך ממך טובה...!', מה יגידו לו?! - 'עכשיו נזכרת?!...! כשאתה צריך טובה ממני אתה בא, אם לא היית צריך את הטובה הזו היית עומד בשלך, היית בועט ופוגע, וכי זה נקרא תשובה?! תסתלק מכאן!'. כי זה טבע האנושי.

יפתח הגלעדי

ובמנו שהביא רבינו יונה (שער ב אות ב) הדוגמא הידועה מיפתח הגלעדי, שהאחים שלו גירשו אותו, וברח והלך לארץ טוב, והתלקטו אליו כל מיני אנשים ריקים ופוחזים, ואחר כך מלך עמון עשה מלחמה עם ישראל ושלח והודיע, שהוא רוצה שיחזירו לו את ארצו שכבש משה רבינו ע"ה לפני כמה מאות שנה, ואם לא הרי שהוא יעשה מלחמה כנגד ישראל! - כך הכריז מלך עמון. וישראל פחדו, מי יצא למלחמה? מי יעמוד בראש החזית?! ובאו משלחת ליפתח, אמרו לו 'אדונינו יפתח, בא תהיה נשיא ישראל בתוכינו, תהיה אתה ראש הלוחמים, וניתן לך כל טוב סלה', אמר להם, 'יפה שנוכרתם, בשעה שצר לכם ואתם צריכים מי שיעמוד בראש החזית אתם באים אליי, וכורעים ברך ומשתחוים, מדוע לא באתם לפני כן?!', כמבואר בספר שופטים (פרק יא).

אוהבם נדבה

כך זה טבע האנושי. אבל אצל השי"ת אפילו כשהאדם בא בשעה שמתגלגלים עליו צרות והוא צריך את חסדי השי"ת, והוא שב בתשובה, לא אומרים לו מן השמים 'עכשיו

נוכרת? כי אתה צריך טובות?!...!', חלילה, הקב"ה אוהב אותו ומקבל את תשובתו, עד מדרגה של אהבה, 'אוהבם נדבה' (הושע יד ה). פלא פלאות איזה חסד עושה איתנו השי"ת!

כיון ששבים בתשובה הקב"ה מקבל תשובתם

לכן אומר הזהר הקדוש, אם 'פושעים' בי, אם הוא ממשיך ועושה חטא אחר חטא, באחד כזה בודאי יישאר פגר מובס, אבל מי שפשעו בעבר ושבו בתשובה ומבקשים תיקון לנפשם, הם אינם בגדר הזה. אלו "דלא בעאן לאתבא ולאנתחמא על מה דעבדו", שאינם רוצים לשוב בתשובה להתחנן ולהתחרט על מעשיהם, וממשיכים במעשי רשע ופשע, על אחד כזה אומר הקב"ה אתה מהפושעים בי, "אבל כיון דאתחמו", אם מתחרט על מה שעשה, ולא משנה מה הסיבה שהוא מתחרט, אם בגלל שהבין מדעתו חומר מעשיו, ואם מצד הצרות שבאו עליו, ואם מצד שהוא כבר בגיל זקנה ונוצר שהוא כבר יגיע לעולם העליון ומקדים לעשות תשובה, "הא מקבל לון קודשא בריך הוא", הקב"ה מקבל תשובה זו.

הפושע כנגד השי"ת

ואחרי שלמדנו את כל זה, אומר הזהר הקדוש, "בגין כך", לכן, "בר נש", בן אדם, "דאף על גב דפשע ביה", ו'פשע' הוא יותר מ'חטא' ו'עוון', כידוע כי 'חטא' הוא בשגגה בלא כוונה, אלא הוא נעשה בחוסר התבוננות, והגם שזה חמור עדיין אין זה חמור כמו 'עוון' שהוא מזיד, שנעשה מתוך דעת וידיעה, והחמור מזה הוא 'פושע', שהוא מרידה, יודע בוראו ומתכוין למרוד בו. ואין המדובר על 'תקפו יצרו' שידוע שאסור וקשה לו לעמוד במלחמת היצר עד שחוטא, שזהו 'עוון' במזיד. אבל יותר גרוע הוא ה'פושע', הגמרא (יומא לו:) אומרת, פושעים אלו המרדים, וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי (מלכים ב ג ז), זה יותר גרוע מן הכל. המדריגה היותר נוראית, של 'מרד', של בגידה נוראית.

אם שב בתשובה אפילו הפושע מתקבלת תשובתו

ועל זה אומר הזהר הקדוש, אפילו אם 'פשע' בקב"ה, "ופנים באתרא דלא אצטריך", מרמז בזה הזהר הקדוש, שהרי כל עוון שהאדם עושה הוא ממש גזול מכחות הקדושה ומעביר את זה ביד השטן וגונדא דיליה, זה הכוונה 'פנים באתרא דלא אצטריך', וזו מידת 'נושא עוון' שהקב"ה מקיים את האדם שהוא הולך ופועל כביכול נגד הקב"ה, ועם כל זה הקב"ה מקיימו, וכמו שהאריך בזה הרמ"ק ז"ל בספר תומר דבורה באריכות. "ותב לקמיה", אם שב בתשובה, "מקבל ליה וחס עליה" מקבל אותו ומרחם עליו, הקב"ה אוהב אותו וחס עליו.

ורחמיו על כל מעשיו

כי הקב"ה אל מלא רחמים, "דהא קודשא בריך הוא מלא רחמין איהו", בלי גבול ובלי קץ ובלי תכלה וקצבה, "ואתמלי רחמים על כל עובדיו", הוא מלא רחמים על כל מעשיו, טוב ה' לכל' (תהלים קמה ט), על כל הבריאה כולה, "כמה דאת אמר ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים שם), וצריך לזכור ולשנן את זה תמיד, כי הקב"ה תמיד מרחם על כל הבריאה כולה, 'ורחמיו על כל מעשיו'. ללא יוצא מן הכלל.

רחמיו המרובים של הקב"ה

ומבאר הזהר הקדוש, שרחמיו של הקב"ה הם על כל הבריאה כולה, "אפילו על בעירי ועופוי מאטון רחמיו", על כל הבריאה כולה, אפילו על בהמות חיות ועופות הקב"ה מנהיג אותם בחסד וברחמים, ואם כן אומר הזהר הקדוש, "אי עליהו מאטון רחמיו", אם חסד ה' מקיף את כל הבריאה, "כל שכן על בני נשא", בודאי שרחמיו על כל מעשיו על בני אדם, "דידעין ואשתמודעאן לשבחה למאריהון", שהרי מכירים את השי"ת, ויודעים שצריך לשבח להשי"ת, בודאי "דרחמיו מאטון עליהו ושראן עליהו", הרחמים באים עליהם ושורים עליהם.

רחמיך רבים ה' כמשפטיך חייני

מוסיף הזהר הקדוש, "ועל דא אמר דוד רחמיך רבים ה' כמשפטיך חייני" (תהלים קיט קמט), כך אמר דוד המלך ע"ה בשעת המשפט, מבקש אני רחמים שתרחם עלי. כל התפלה של ראש השנה סובבת את הנקודה הזו, שמבקשים מהקב"ה שיעמד מכסא דין וישב על כסא רחמים. ומסיים הזהר, "אי על חייבין מאטון רחמיו, כל שכן על זכאין", אם אפילו על אלה שבוגדים בו הקב"ה מרחם עליהם, כל שכן על הזכאים.

לנצל הימים האחרונים של השנה

אחרי שאנו למדים דברי רבותינו בזהר הקדוש שכל כך מפליג במעלת התשובה, הרי זה מחייב אותנו שלא לתת לשבוע האחרון של השנה ללכת לאיבוד. חובה עלינו לנצל את הימים הללו כראוי. הרי אחרי שאנחנו יודעים את הכח העצום הזה של תשובה, איך אפשר להישאר 'רדומים' בשבוע האחרון לפני ראש השנה!?

הכל הולך אחר החתום

והלא הכל הולך אחר החתום, הכל הולך לפי הסוף, ואף על פי שבודאי ההתחלה היא חשובה עד מאד, אבל נראה אותך מצליח גם בסוף, ועם ה'סוף' אנחנו נכנס לקראת ראש השנה, שהרי כך אמרו רבותינו בגמרא (ר"ה טז:): "אמר רבי יצחק, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר כי שמע אלהים אל קול הנער כאשר הוא שם" (בראשית כא יז).

אברהם אבינו ע"ה גירש את ישמעאל

גילו לנו בזה רבותינו את העצה ואת הדרך להצליח בדיון, 'באשר הוא שם', למדו את זה מישמעאל שהיה רשע, והיה 'מצחק', כמו שכתב רש"י (בראשית כא ט) בשם רבותינו שהיה הוא עובד עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים, ג' עבירות החמורות שצריך למסור נפש עליהם. ובאה שרה ואמרה לאברהם שיגרש אותה, כיון שישמעאל יקלקל את בנה יצחק, והקב"ה אמר לאברהם שישמעעל לדבריה, וכן היה, אברהם אבינו ע"ה גירש את ישמעאל, ובעודו במדבר נגמר המים מה'חמת', והיא זרקה אותו תחת אחד השיחים שלא לראות במות הנער, והתחיל המשפט בשמים על אותו נער שהיה 'מצחק', והיה הוא מתפלל לה', שהרי יפה תפלת חולה על עצמו יותר מתפלה של אחרים (בראשית רבה פר' נג סי' יד, רש"י בראשית כא יז).

טענת המלאכים כנגד ישמעאל

ועמדו בשמים ואמרו, אתה רוצה לפקוח עיניה של אמו ותראה באר בשדה ותוכל להשקות אותו ויחיה, וכי נעלם כלפי שמיא מי עתיד מנוול זה לעשות לבניך? שמונים אלף

א. יפה תפלת חולה על עצמו

וכדאי לדעת את זה, יש אחד חולה הולך לכל אחד ואחד ומבקש שיתפללו ויברכו אותו. זה גם יעזור, אבל יש דבר יותר טוב - והוא שהאדם יתפלל על עצמו.

כל קושי שיש לאדם תפלתו יותר רצויה

וזה לאו דוקא 'חולה', אלא כל אחד ואחד עם המצוקה שלו, עם הקשיים שלו, יש אחד שיש לו קשיי פרנסה הוא הולך ומחפש עצות וסגולות וכו', (מיעצים לו 'תקנה פיס...'), זו עצה טובה שיפסיד גם את הפרוטה האחרונה...), והעצה היותר טובה תתפלל על עצמך, זה בגדר יפה תפלת חולה על עצמו.

שומע תפלת כל פה

והרי השי"ת שומע תפלת כל פה, והשי"ת אוהב את האדם יותר ממה שהוא אוהב את עצמו כמו שלימדנו רבינו החפץ חיים זצ"ל בספר שמירת הלשון (שער הזכירה פ"ב) ובספר שם עולם (ח"א פכ"ג).

איש המית אותם במיתה קשה ואכזרית ואתה תיתן לו לשתות מים?! שמונים אלף סגנים מיהודה והלכו לישמעאלים, והם הזמינו אותם, ונתנו להם לאכול מלוחים, והכינו להם נאדות נפוחים בלי מים ויצאה נשמתם בצמאון, מיתה קשה ואכזרית, הי"ד, ועליו אתה מרחם!?

'באשר הוא שם'

אמר להם הקב"ה למלאכי השרת, אמנם אמת גלוי וידוע מעשיו שעתיד לעשות וגם על זה יבוא בדין, אבל עכשיו 'באשר הוא שם', לפי מצבו עכשיו, **בשעה זו**, ולפי שעה זו שופטים את האדם, האם ישמעאל צדיק או רשע? אמרו לו, צדיק, שהרי עשה הוא תשובה, והוא מתחנן ומתפלל לה' שיושיע אותו. והציל אותו. ומיד עשו לו באר מים וניצל.

דין האדם לפי מצבו הנוכחי

וזה הישועה שלנו, 'באשר הוא שם'. כל אחד ואחד לפי מה שהוא, והוא מכיר נגעי לבבו ומצבו הרוחני, 'חטאנו עוינו פשענו', אבל עומדים אנו שבוע לפני ראש השנה, אם נשתדל ונרצה, נוכל לזכות את עצמינו ונחזור בתשובה שלימה ונכנס לר"ה במדרגה של צדיק, המשפט יהיה אחרת, 'באשר הוא שם', ידונו אותנו לפי המצב שלנו עכשיו, אף על פי שגלוי וידוע לפני הקב"ה מה יהיה בעתיד, בכל זאת המשפט 'באשר הוא שם'. ואם נבוא בגדר 'צדיק', נכתב בספרן של צדיקים.

שלא להפסיד את הזמן היקר של סוף השנה

נשאר לנו שבוע בלבד, להתחזק עכשיו! להוסיף תורה וזכויות, ולהוסיף באותם עצות נפלאות שעוזרות לאדם לצאת זכאי במשפטו, שהרי הכל הולך אחר החיתום. יש הרבה שלצערינו שבדיוק בתקופה הזו - היקרה והקדושה והמעולה שאין כדוגמתה - הם עסוקים בכל מיני עניינים, היצר יודע לתפוס דעתו של האדם, אומר לו, 'שבוע האחרון של השנה, ו'ערב חג', וצריכים אותך כאן וכו' וכו', תבוא לעבודה, חבל על כל שעה... תוכל להרוויח מה שלא הרווחת כל השנה... יש ריבוי קונים ולקוחות וכו', תנצל את הזמן לעבודה', וכך מטריד אותו בכל מיני עסקים, ואין לאדם דעת לנצל את הזמן.

אם תנצל את הזמן לעבודת ה' לא יבוא הפסד

מה אתה דואג, לפרנסה שלך?! - הרי אנו כבר בערב ראש השנה, ובראש השנה יכתבו לך בדיוק כמה יהיה לך במושב השנה. כעת תשקיע עצמך בחשבון הנפש, בלימוד התורה,

בתשובה, ולא מפסידים מעבודת ה', תרוויח כפל כפליים. אם תסגור את החנות ואת העסקים עוד שעה לצורך חשבון נפש ועבודת ה', מובטח לך שלא תפסיד על ידי זה. רק תתכונן כראוי לקראת ראש השנה. וה' יזכנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת פרשת נצבים

א. בענין שגם תשובה מתוך צרה רצויה

דברים (ל' א'): "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה, ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, ככל אשר אנכי מצוך היום, אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך, ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה".

וכתב רבינו חיים ק' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם: "הברכה והקללה, פירוש לא מיבעיא בעוד הטובה עליהם, אם הרשיעו וחזרו בתשובה שיהיו מרוצים אל ה', אלא אפילו אחר שנמאסו בעיני ה', ושלה במ חרון אפו, והדיחם מעל פניו, ולצד הצרה אשר תסובבם חוזרים בתשובה, כאומרו והשבות וגו' בכל הגוים, אף על פי כן ישיב ה' שבותם".

ונראה ביאור דבריו ז"ל שעם שנכון ש"אם הרשיעו וחזרו בתשובה שיהיו מרוצים אל ה'", מכל מקום קרא בא גם ללמדנו שאם חוזרים בתשובה **מחמת צרה** שהצרות גרמו ופעלו שחזרו בתשובה והוה אמינא דכל כי האי אינה תשובה גמורה שבאה מכח ההכרה שמבין כי רע ומר עוזבו את ה', והיה מקום לומר דבכהאי גוונא אינו רצוי ומרוצה לפני ה' - קא משמע לן שאפילו הכי מרוצה לפני השי"ת, ואף על פי כן ישיב ה' שבותם.

והיינו כדכתב החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער ב' אות ב'): "כאשר תמצאנה את האיש צרות, ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו, וחטאיו עוללו לנפשו, וישוב אל ה' וירחמהו, כענין שנאמר (דברים ל"א י"ז) "ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה".

ותראה במנהג בשר ודם, כי יחטא איש לאיש, ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו, תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חבריו, כענין שאמר יפתח (שופטים י"א ז) "ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם", ומחסדי השי"ת שהוא **מקבל התשובה מתוך הצרה ותהי לרצון לפניו, ויאהב נדבה את החוטא בשוכו עדין ביום תוכחה ומקרב צרה**, שנאמר (הושע י"ד ב') "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ארפא משובתם אוהבם נדבה", ונאמר (משלי ג' י"ב) "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה". וכמנהגו העתיק הדברים בספר ארחות צדיקים שער התשובה עיין שם.

ושם בשערי תשובה (שער א' אות ב') כתב רבינו יונה ז"ל: "והתבאר כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שכן אם ישוב מיראת ה' ואהבתו, שנאמר דברים (ד' ל') "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו", ויש מקום לדקדק כי לפי האמור ולפי דברי רבינו יונה ז"ל עצמו כנ"ל, טפי היה לו לומר כאן שלא רק שתשובה מתוך צרה "מקובלת", אלא גם שהיא "לרצון לפניו ויאהב נדבה את החוטא" ודוק.

ובגוף הענין בתשובה מתוך צרה אם מתקבלת וכו' - עיין בארוכה בחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ד') עש"ב. ועוד עיין בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן י"ד), ובחיבורי שובי השולמית ח"ה סימן כ') ודוק.

ב. בענין תשובה למי שהרבה לפשוע ובגד בוגדים בגד

דברים (ל' י'): "כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וחוקתיו הכתובה בספר התורה הזה, כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו".

ורבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה שם כה כתב: "וטעם כי המצוה הזאת על כל התורה כולה והנכון, כי על כל התורה יאמר לעיל "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום", אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי והשבות אל לבבך, ושבת עד ה' אלהיך, מצוה שיצוה אותנו לעשות כן ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום, וזה טעם בפיך ובלבבך לעשותו, שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם, וישובו בלבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות כאשר הזכיר לעיל אתה ובניך בכל לבבך, כמו שפירשתי". וכן הוא בדברי רבינו בחיי ז"ל שם, ובדברי הרב הספורנו ז"ל שם.

ומתבאר דשיטת הרמב"ן ז"ל דחייב מצות תשובה מפסוק זה דושבת עד ה' אלהיך יוצא לנו, וכבר האריכו בזה, ועיין בספר ראשית חכמה (שער התשובה פרק א'), ובספר אור ישראל חלק כוכבי אור (סימן ו' דע"ו ע"ב), ולגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר דברים (שם), ובביאור היקר "פתח השער" שעל ספר שערי תשובה (שער א' אות א') ואכמ"ל.

ובתב החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספר שערי תשובה (שער א' אות א'): "מן הטובות אשר היטיב השי"ת עם ברואיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה ל"א ו') שובו לא אשר העמיקו סרה", ונאמר (ירמיה ג' כ"ב): שובו בנים שובכים ארפה משובותיכם".

והנה על מה שכתב רבינו יונה ז"ל "ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו לא סגר בעדם דלתי תשובה", ראיתי לגאון המובהק רבי משה קרליץ ז"ל בהגהות אור חדש השלם (ב"ב תשמ"ו) שהעיר: "עיין עבודה זרה (י"ז א') אין מקבלין אותו בתשובה וכו' התם נמי כיון דאביק בה וכו'" עכ"ל.

תחילה וראש צריכים אנחנו להציע הסוגיא דמסכת עבודה זרה, והכי איתמר התם: "כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים, וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו. הכי קאמר ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים, למימרא דכל הפורש ממינות מיית, והא היא דאתאי לקמיה דרב חסדא ואמרה ליה קלה שבקלות עשתה בנה הקטן מבנה הגדול, ואמר לה רב חסדא טרחו לה בזוודתא ולא מתה, ומדקאמרה קלה שבקלות עשתה מכלל דמינות [נמי] הויא בה. ההוא דלא הדרא בה שפיר ומשום הכי לא מתה.

איכא דאמרי ממינות אין מעבירה לא, והא היא דאתאי קמיה דרב חסדא ואמר [רב חסדא זוידו לה זוודתא] ומתה, ומדקאמרה קלה שבקלות, מכלל דמינות נמי הויא בה.

ומעבירה לא, והתניא אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה וכו' אמר אין הדבר תלוי אלא כי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא, והא הכא בעבירה הוה ומית, התם נמי כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא".

ופירש רש"י ז"ל: "מינות, צועקת הבא תקרובת לעבודה זרה: רשות, צועקת הבא ממון ודורונות וארנונא ומס למלך: לא ישובון, כל המשתמדים לעבודה זרה אחר שנאבקו במינות אינם שבין ואם שבין ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזו גזירת מלך עליהם למות [א"ה יח"ס ראיתי ברש"י שבעין יעקב שהגירסה "או" גזירת מלך עליהם למות, ולא "וזה" גזירת מלך]: קלה שבקלות, עבירה קלה שבידה זו היא שעשתה בנה קטן מבנה [גדול בנה] הגדול בא עליה והולידה ממנו בנה הקטן ובאה לקבל דין ולשוב בתשובה: בזוודתא, תכריכין צידה לדרך מתרגמינן זוודין לאורחא ותכריכין הן צידה לדרך מתים: ה"ג מדקאמרה קלה שבקלות, ולא מתה אתקפתא היא ואיכא דמותבי הכי אמינות אין מעבירה לא והא היא דאתאי כו' ומתה ומשנינן מדקאמרה קלה שבקלות מכלל דמינות נמי הוה בה ומשום הכי מתה", עד כאן הצעת הסוגיא, ועיין מהרש"א ז"ל.

ומבואר באר היטב בדברי התלמוד דכל העושה תשובה ופורש ממינות, או מעבירה דאביק בה טובא - מת תיכף לתשובתו, וכנ"ל.

והיינו כוונת הגאון אור חדש ז"ל שלכאורה יש לתמוה על דברי החסיד רבינו יונה ז"ל שהרי מבואר בתלמוד דכל דאביק בעבירה טובא יותר אינו יכול לחזור בתשובה עליה ונסגרו בעדו שערי תשובה, אלא מוכרח למות, ולפי זה קשה על דברי רבינו יונה ז"ל "ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו לא סגר בעדם דלתי תשובה", והיא הערה נכונה ראוי לתת לה לב.

ובס"ד אומר אני דנראה לי ברור דרבינו יונה ז"ל הבין אומרם שם שהאדוק ודבוק בעבירה אינו יכול לחזור בתשובה, לא בכל עבירה אמרו כן אלא רק ובדוקא **בעבירת עריות** וכעובדא דההיא איתתא, וכעובדא דרבי אלעזר בן דורדיא, וכפשט לשון התלמוד **ובעבירה** לא וכו', וכבר ידוע ומפורסם שסתם **עבירה** שבדברות רז"ל, היינו עון **זנות ועריות**, וכאשר מבואר אצלינו בס"ד במקומות הרבה דענין **עבירה** או **דבר עבירה** שנזכר בדברות רז"ל מתפרש בענין **עריות**, כההיא דקידושין (ט"ל ב:): "כגון שבא **דבר עבירה** לידו וניצול ממנו, כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא (לזנות רש"י) וכו', אמרו ליה שמא **דבר עבירה** בא לידך ונצלת ממנו, דתנינא כל

הבא לידו דבר עבירה וניצול ממנו עושים לו נס' וכו', וביומא (פ"ו ב'): "היכי דמי בעל תשובה, כגון שבא לידו דבר עבירה וניצול הימנה, מחוי רב יהודה באותה אשה וכו', ועיין רש"י שם, ועיין מגילה (י"ב סע"א), וראש השנה (י"ז א') ובתוספות שם, ויומא (כ"ט רע"א ושם ס"ט ב'), וסוטה (ג' א') וברש"י, וסנהדרין (י"ט סע"ב וס"ד א') וברש"י, ועבודה זרה (ג' סע"א), ועוד הרבה.

וזו לשון קדשו של רבינו הגר"א ז"ל בביאורו לספר תיקוני זהר חדש (דל"א ע"ג): "ואמרו העובר עבירה בסתר וכו' ועבירה הוא נקרא בכל התלמוד עריות כמ"ש הרהורי עבירה" ע"ש, ובס"ד כבר הארכתי למאוד בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן ס"ה) ושם נסמן.

וראיתי שהשי"ת הנחני בדרך האמת, ואין אנחנו צריכים ללמוד מכללא, אלא באו הדברים מפורשים בדברות רבינו מהר"ל ז"ל, כי מצאתי לו ז"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב התשובה פ"ח) שכה כתב: "אמרו על המינות כל באיה לא ישובון, שכל שבא אל המדה הזאת אינו שב בתשובה, ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים כי הם מתים, וענין זה מה שלא ישיגו ארחות חיים, כי המינות הוא כאלו נעשה אדם אחר כאשר דבק במינות כמו שהתבאר, ולפיכך כל באיה לא ישובון, כי כבר התבאר כי החוטא כאשר הוא שב בתשובה הוא מצד שהוא שב אל התחלתו שהיה בלא חטא, וכאשר נעשה לאיש אחר על ידי מינות שדבק בו לגמרי - אין כאן תשובה אל התחלתו, ואם יש כאן תשובה אי אפשר רק על ידי מיתה אז אפשר לו התשובה לסלק החטא, כי אז ישוב האדם אל השי"ת לגמרי ואז מסלק ממנו החטא, וכן הוא הערוה, כאשר דבק בערוה כמו שהתבאר שם דכיון שהוא כל כך דבק בזנות נחשב כמו מינות כיון שכל כך היה דבק בזנות כאילו נהפך לאיש אחר ואין תשובה מועיל לו עוד כי אם על ידי המיתה" עכ"ל.

הרי לנו מפורש באר היטב בדברי מהר"ל מפראג ז"ל דאכן רק **עון זנות הרי הוא כמינות** דכל באיה לא ישובון ואם ישובו לא ישיגו ארחות חיים וימותו, ובשאר עבירות אף דאביק בהו טובא לא, וכמו שביאר והסביר וכנ"ל.

ובן מצאתי להדיא בענף יוסף על עין יעקב עבודה זרה שם (סימן ל"א) שכה כתב: "התם כיון דאביק בה טובא כמינות הויה, הענין כי עבירה אחרת, אף אם האדם יתרגל בה מאד נוח אחר כך להתגבר עליה ולהמנע ממנה, ואם כן יתכן החרטה בה כמאמרם ז"ל כל הרשעים מלאים חרטות, לא כן הדבר הזה כל המשביעו רעב (סוכה נ"ב ב') והוא תמיד עוד מוסיף ומתגבר על תאותו ואיננו יכול להשביע עוד תאותו מרוב אדיקותו, והנה הנפש אף הרעה שברעים אחרי עשותה המזמתה תיכף ימצא בלבה החרטה הצער והיגון על מה שעשה, והסיבה כי הנפש מהעליונים דבוקה בהוד השכינה על כן מתעצבת על זדונו אשר סיבב התחברות הגוף אליה, לא כן בדבר הזה [עריות] שמרוב דביקותו בזה לא יתחרט ולא יתעצב ולא יתגבר עליה, ואם כן גורם שינטל הוד השכינה מעליו". [ומה שכתב כמאמרם ז"ל רשעים מלאים חרטות, הוא מאמר החכם, ואינו מאמר רז"ל בתלמוד, עם שיש רגלים לדבר בנדרים (ט' ב') וכך הובא בספר עקידת יצחק (פרשת אמור שער ס"ז) וממנו הובא בפירושי רבינו יצחק אברבנאל ז"ל בראשית (פרק כ"ה) ושמואל ב' (פרק י"ג), ובספר ראשית חכמה (שער היראה פרק ג') ואכמ"ל].

והשתא דאתינן להכי יעלו יפה דברות רבינו יונה ז"ל באומרו שגם אם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, דרק בעון עריות אמרו דהוי כמינות

דכל באיה לא ישובון ואינו יכול לחזור בתשובה, ואכן המעיין בקרא דישעיה הנ"ל יראה שמדובר שם בעון עבודה זרה, וככתוב שם וימאסו איש אלילי כספו וזהבו ועיין רד"ק שם, וא"ש.

ובהיותי בזה ראיתי לחסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער ב' אות ל') שכתב: "החמישית באיחור תקון הנפש, היצר הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן, כמו שכתוב "והנה עלה כולו קמשונים" וגו', ואמרו רבותינו ז"ל כאשר היצר קשור בעבירה ידמה כענין המינות ולא תשיג ידו לטהרתו, ואמרו במוסרים ההרגל על כל דבר שלטון" עכ"ל.

ובודאי אצלי שרבינו יונה ז"ל באומרו "אמרו רז"ל כאשר היצר קשור בעבירה ידמה כענין המינות ולא תשיג ידו לטהרתו", נתכוין למאמר רז"ל הנ"ל "התם נמי כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא", וז"ב. [ומצאתי בהגהות אור חדש על שערי תשובה שם שהביא מאחיו רבינו הגדול בעל חזון איש זצ"ל שכבר ציין למאמר זה].

ולכאורה מריהוט דברי רבינו יונה ז"ל יש להבין שדעתו שבכל עבירה שתהיה, ולא רק עון עריות, אם דבוק בה טובא אזי אי פריש ממנה מיית, והיינו נמי שרבינו יונה ז"ל הביא זה ברעות ובקלקולים של המתאחר לשוב בתשובה, דעל ידי כך נעשה אביק בה טובא ולא יכול לפרוש ממנה. ועיין לגאון מבי"ט ז"ל בספר בית אלהים (שער התשובה פרק ה') ודוק.

מיהו חושבני שיש מקום לדחות, ויש לומר דרבינו יונה ז"ל רק הביא "אסמכתא ומקור" לדבריו שהמתאחר בתיקון נפשו יקשה עליו אחר כך לתקן נפשו, **דוגמא** לדבר מצינו מה שאמרו רז"ל "שכאשר היצר קשור בעבירה ידמה כענין המינות ולא תשיג ידו לטהרתו", אף על פי שרבינו יונה ז"ל מודה ששם מדובר בעריות דוקא, והא כדאיתא והא כדאיתא, ועיין.

וחושבני שיש ליישב הערת הגאון אור חדש ז"ל הנ"ל, באופן אחר, דגם אם נאמר שבכל עון ועבירה שהוא אדוק בה אינו יכול לחזור בתשובה ולא רק בעבירת עריות עיין בחיבורי הדר יעקב שם, מכל מקום דברות החסיד רבינו יונה ז"ל נכונים ובאומרו "ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה שנאמר שובו לאשר העמיקו סרה", כוונתו רק למי **שהרבה** לפשוע ולמרוד, אבל לא הגיע לגדר ושיעור אביק בה טובא, ואין הכי נמי אם הרבה לפשוע עד שנכנס לגדר אביק בה טובא כרבי אלעזר בן דורדיא, יודה רבינו יונה ז"ל דכל באיה לא ישובון וכנזכר בעבודה זרה שם.

והדבר מוכרח שהרי רבינו יונה ז"ל מסתייע מקרא דספר ישעיה "שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל", ותקשי לך ורבותינו חכמי התלמוד במסכת עבודה זרה שם דאמרו דכל דאביק בה טובא תו לא מצי למהדר בתשובה, איך יפרנסו למקרא דישעיה זה, אלא שמע מינה כנ"ל דקרא מדבר במי שהרבה לפשוע, אבל לא הגיע לגדר אביק בה טובא, ובה הכל עולה יפה ודוק היטב. ודע כי אני הבנתי מאמרם דכל דפריש ממינות, או מעבירה דאביק בה טובא דהיא כמינות - מת, דהיינו שאפשר ויכול האדם לעשות תשובה על זה, אלא שאם אכן עשה תשובה כהוגן אזי מוכרח למות, וכעובדא דההיא איתתא, ועובדא דרבי אלעזר בן דורדיא וכנ"ל.

אבל מדקדוק לשונו הטהורה של החסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה שער ב' הנ"ל הבנתי דבעבירה שאדוק ודבוק בה טובא אינו יכול לחזור עליה בתשובה, שהרי כך כתב: "היצר

הולך ומתגבר ויקשה עליו לתקן נפשו אחר כן, ואמרו רבותינו ז"ל כאשר היצר קשור בעבירה ידמה כענין המינות, ולא תשיג ידו לטהרתו, ועיין היטב בלשון מהר"ל ז"ל בספר נתיבות עולם דלעיל ודוק.

הרי שרבינו יונה ז"ל כתב להדיא דבמינות או בעבירה שאדוק בה טובא "לא תשיג ידו לטהרתו", ופירוש הדברים שאינו יכול לחזור עליהן בתשובה שלימה, ובחון לשון רש"י ז"ל שם שכתב: "לא ישובון, כל המשתמדים לעבודה זרה אחר שנאבקו במינות אינם שבין, ואם שבין ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם" ודוק היטב.

איברא שיש להבין דברי רש"י ז"ל שכתב **שנאבקו** במינות אינן שבין, דמנין לנו שבמינות גם כן בעינן דהוה אביק בה, ואולי כל שחטא במינות אפילו אם לא אביק בה אינו יכול לשוב, ורק בעבירה בעינן דאביק בה טובא וצ"ב. ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ו (סימן ס"ה) שהארכתי טובא בבירור ענין זה ובס"ד הוספנו בה דברים במהדורה בתרא כת"י, השי"ת ברחמיו וברוב חסדיו יעזרנו להוציא לאורה כל חידו"ת כיר"א.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קצח

שכן רע

שהביא משם ספר מבחר הפנינים: "הנפש הטובה, והשכן הטוב, והדירה הטובה, והבגדים הנקיים, מאריכין ימיו של אדם בטובה" עכ"ל.

ושנינו במסכת אבות (פ"א מ"ז): "נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע", וכתב רבינו בחיי ז"ל בפירושו למסכת אבות שם: "הדירה בשכונתו של רשע חרפה וסכנה ואין צריך לומר שיש בו הפסד ממונ", ולהאמור שדירה עם שכן רע מקצרת ימים, היינו דכתב רבינו בחיי שסכנה לדור עם שכן רע ודוק.

אבות (פ"ב מ"ג): "אמר להם איזו דרך טובה שידבק בה האדם וכו', רבי יוסי אומר שכן טוב".

וכתב רבינו דוד הנגיד ז"ל בפירושו לאבות שם (דף מ"ג): "שכן טוב, לפי ששכן רע שכנותו גורמת לקיצור שנים, ותאבד מעלת בן האדם, ולא ימלט אדם מרעתו, אפילו שהתפייס ומחל על כבודו כמה שעשה לו ונתרצה על עלבונו" עכ"ל.

ומצאתי לגאון יעב"ץ ז"ל בספרו מגדל עוז (בית מידות עליית המידות החמודות)

סימן קצט

שכרות

חולי הנופל, ושאר החלאים נמצא שמקצר ימיו עיין שם.

וכתב רבינו יצחק אבוב ז"ל בספר מנורת המאור (סימן י"ח): "המשתכר מפסיד גופו ומאבד שכלו וגורם לו כל הרעות שבעולם".

ומצאתי בספר מגיד מישירים (פרשת אמור) שכה אמר לו המלאך הדובר במרן הבית יוסף: "כבר הזהרתיך שבע פעמים מהבשר והיין, אל תמשך אחריהם, כי הם סיבת כמה נפשות אבודות, וכמה גלגולים בעבורם נתגלגלו, וכמה נפשות בעבורם נפסדו, וכמה עולמות בעבורם נאבדו ונהרסו ונתקלקלו, אוי למי שנמשך אחריהם, אוי למי שהוא להוט

א.

כתב בספר מדרש רבי דוד הנגיד ז"ל על מסכת אבות (פ"ג מ"ד דף ס"ז): "מכלל רעות היין שהוא מביא את האדם לידי עזות ויצטרך לבריות וימעטו כוחותיו ויסנוור עיני שכלו, ויאבד הוד פניו, וירחקו אוהביו וקרוביו, וישנאוהו קרוביו, והבריות לא ירחמו עליו וסופו שיתקצרו ימיו ויהי נכרת מן העולם הזה ומן העולם הבא" עכ"ל.

ובספר מדרש שמואל על אבות שם הביא דברי מהר"ם אלאשקר ז"ל: "וכבר הוא מפורסם שהשכרות מכה את העינים, ומקרר החום הטבעי, ורפיון העצבים, הרעשת הגוף,

וכתב הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו ויקרא יצחק ח"ב (מערכת ש' אות י"ד דל"ה ע"ג): "כתב בספר שבט יהודה שמלך אחד ציוה לאומן על הנהגת בנו, שירחיקהו מן היין ומכל דבר המשכר, ואמר המלך לפי משפטי הייתי הורג השיכור יותר מהבא על אשת איש, כי האדם לפי צרכיו היה ראוי שיוסיף דעת שכל על שכלו, והוא גורע שכלו מה שנתן לו האל יתברך, כי מואס במתנת האל שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ועל ידי השכרות מאבד הכל".

ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך בית הכנסת) הבאתי משם הגאון הרב ייטב לב ז"ל שכתב: "אמרו בסנהדרין (ל"ח א') אגברו חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילין, הרי שתיית היין מעורר כח הדיבור לדבר הרבה, אשר על כן המוני עם השותים יין ועל ידי זה מדברים דברים בטלים וכדומה, אם כן בזה ח"ו יתמעט כח החיוני" ע"ש.

ומכל הדברים האמורים מתבארים רעות השכרות, שפורק עול, ומאבד חכמתו, ומרבה בדיבורים ובדברים, וראה נא ראה כי כל הדברים הללו מקצרים ימי האדם רח"ל, פורק עול מקצר ימיו כמבואר בחיבורי לעיל (ערך פורק עול), ואיבוד החכמה מאבד חיים, שהרי החכמה תחיה בעליה, והמאבד חכמתו איך יחיה וכדכתבנא בפתיחה לחיבורי זה, ומרבה בדברים כמבואר בחיבורי הנכחי לעיל (ערך דיבור) שריבוי הדיבורים מקצר ימים רח"ל.

ועם האמור לעיל שהשכרות מסלקת חכמת האדם, מסביר אני לעצמי מה שאמרו בברכות (כ"ט ב'): "אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי", דמהו שחיבר וכרך

אחריהם, אשרי השומר מהם, אשרי המסתיר עיניו מהם, אשרי הבורח מהם.

ודע שאילו האדם יהיה יודע שאחר שאכל ושתה לשובע יצרו, כמה דינים נתבעים לו מלמעלה, וכמה משחיתים שולטים בו, וכמה מזיקין מושלים בו, לא יהיה אוכל ושותה כי אם לקיים גופו לבד, פעמים שלוש בשר לשבוע, ושלושה או ארבעה כוסות מזוגין הרבה בכל אכילה ואכילה, זהו לקיום המין, וזולת זה הוא מצד הס"מ ונחש הרודפים אחריו לאבדו ולשומדו, אשריך אם תשמר מהם, אשריך אם לא תשמע להם". והדברים נוראים ואתה דע לך.

משלי (כ' א'): "לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם", ובפירושו רבינו יונה ז"ל שם כתב: "לץ היין, לץ איש היין, הומה איש שכר, כמו ואני תפילה (תהלים ק"ט ד') שהוא איש תפילה, ולפי שדיבר על הלצים, ואמר נכוננו ללצים שפטים, בא עתה להודיע אחת מן הסיבות המולידות באיש מידת הליצנות, כדי שיזהר האדם מן הסיבה הזאת, אחרי שהיא סיבה לדבר רע כמו זה. ואמר כי איש היין הוא לץ, תולדות היין לפרוק עול הלב, והליצנות הוא פריקת העול, על כן נמשך אחר היין לפרוק העול מעל לבבו, וישלח לשונו לכל אות נפשו ולדברי שחוק ולעג וקלס, וכתוב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם (ישעיה כ"ב), והנה מידה כנגד מידה לפי שהמתלוצץ פורק עול ומנתק מוסרות, הומה שכר וגו', שלשה דברים הזכיר במידת איש היין והשכר, וגם בעת שלא יתלוצץ על בני אדם הוא הומה ובעל דברים, וכל המרבה דברים מביא חטא, וגם לא יצלח בחכמה, כי היין ישחית הדעת, על כן כל שוגה לשתות יין תמיד שלא במשפט ומידה לא יחכם".

ה"ג) ע"ש, וכן בוידוי דבני ספרד מתוודים "כעסנו" ודוק.

עוד יש לדקדק מדוע הזכיר רש"י ז"ל "לא תרוי לא תשתכר ביינ", ואטו בשאר משקאות המשכרים לית לן בה, ואף שנאמר שלשון תרוי נופל על יין, מכל מקום היה לו להוסיף דהוא הדין בשאר משקאות המשכרים, ועיין.

וראיתי שתלמידי רבינו יונה ז"ל ברכות שם (ד"כ ע"א) כתבו: "לא תרתח ולא תחטא, דבעל חמה רב פשע: לא תרוי ולא תחטא כלומר לא תשבע כדי שלא תבא לידי חטא כי כשהאדם שבע ונמשך אחר תענוגיו שוכח עניני הבורא יתעלה" ודוק היטב.

ומצאתי בתוספת יום טוב אבות (פ"ה מ"א): "נוח לכעוס וכו' - רשע. דאמר מר לא תרתח ולא תחטא, רש"י. ובדרך חיים מפרש כי הא דאמרינן בנדרים (כ"ב א') אמר רב נחמן כל אדם הכועס בידוע שעונותיו מרובין שנאמר איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע" עכ"ל ודוק היטב.

ובספר גליוני הש"ס ברכות שם כתב: "נסמך כעס לשכרות וכזה בקידושין (ע"א א') ואינו כועס ואינו משתכר" עכ"ל, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר גם ההיא דעירובין (ס"ה ב') בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו כיסו וכעסו, וההיא דפסחים (ק"ג ב') שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר וכו' ודוק.

שני הדברים הללו כעס ושכרות דייקא, ולהאמור מובן היטב כי שני הדברים הנ"ל מאבדים חכמת האדם, שכרות שכל שוגה ביין לא יחכם כנ"ל, וכן על ידי כעס מאבד חכמתו כדאמרו בפסחים (ס"ו ב') כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ע"ש, ועיין לרב המאירי שם, וליבמות (צ"ו ב'), ולאבות (פ"ב מ"ד) ודוק.

ועוד יש לומר עם האמור שהכעס מקצר ימים "וקצר ימים שבע רוגז" (איוב ר"פ י"ד), והארכתי בזה בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"א), וגם השכרות מקצרת ימים כנ"ל, ולכך אליהו הנביא זכור לטוב כרכן יחד ודוק. [ועיין לקמיה בסמוך].

ב.

ברכות (כ"ט ב'): "אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, לא תרתח ולא תחטי לא תרוי ולא תחטי", ופירש רש"י ז"ל: "לא תרתח ולא תחטי, לא תכעוס, שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: לא תרוי, לא תשתכר ביינ".

ונתעוררתי לדקדק בדברי רש"י ז"ל, מדוע פירש דהכוונה לא תרתח ולא תחטי היינו שלא יבוא למידת הכעס שהיא מביאה לעוונות הרבה, ולכאורה יש מקום לפרש לא תרתח ולא תחטי דהכעס עצמו עון, וכדכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ו

סימן ר

שכר שכיר ביומו

עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו, לא תבוא עליו השמש, אזדהר דלא תחנש מעלמא עד לא ימטי זמןך לאתכנשא

ספר הזהר הקדוש ח"ג (דפ"ד סע"ב): "לא תלין שכר שכיר אמאי, אלא מקרא אחרא אישתמע דכתיב יומו תתן שכרו ולא תבוא

חשיבות ונמכרת. כן הדבר בעשיית המצוות, אפשר מכל דבר לעשות סחורה, למשל כשמשלמים לפועל וחושבים הנני מקיים מצוה של "ביומו תתן שכרו", בכל דבר ודבר לחפש מצוה, ולהיפך להיפך חס וחלילה, אפשר לעשות ממצוות כלום. ע"ש. [והוא הדין כשמשלם לנהג מונית, או לספר, או לנער שליחיות, וכיוצא בזה ודוק].

ודע כי הגאון אדמו"ר מקאמרנא ז"ל בספרו זהר חי על זהר הקדוש (פרשת משפטים דקמ"ו ע"ב) כתב: "מי שעושה שכר שכיר - נענש במיתת בניו על שלישים ועל רבעים רח"ל, ומי שבניו מתים יזהר מאד במצות שכר שכיר ליתן ביומו" ע"ש, ומדברי קדשו ז"ל יש ללמוד דאחר דקיימא לן שמידה טובה גדולה ממת פורענות פי חמש מאות כאומרם במסכת יומא (ע"ו א') ורש"י שם, ותוספות ראש השנה (י"ז ב'), אם כן מצוה זו של ביומו תתן שכרו סגולה שגם בניו יזכו לאריכות ימים ושנות חיים ודוק.

וכו', מאן דנטיל אגרא דמשכנא כאילו נטיל נפשיה ודאנשי ביתיה, הוא אזער נפשיהו, קב"ה **אזעיר יומי** ואזער נפשיה מההוא עלמא וכו' ואפילו אתגזר על ההוא בר נש **כמה יומין**, וכמה טבאן כלהו מתעקריאן מיניה ומסתלקו מניה" וכו'. ועוד עיין שם בארוכה.

ועיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו כף החיים (סימן כ"א אות י"ד ואילך), ולרבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד, ושארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי (ש"א פרשת כי תבא), ונתבאר במקום אחר בס"ד ואכמ"ל.

ואביא כאן מה שכתוב בספר מכתבי החפץ חיים החדש ח"ב (דף פ"ו אות ל"ד): "היה החפץ חיים זצ"ל אומר שני סוגי חנוונים הם, האחד בטלן שהסחורה הטובה ביותר מונחת לה באי סדר, מתגלגלת מתחת לדלפק ומתקלקלת. ואילו האחר אצלו הסחורה מונחת במקומה, ואף המעטה ביותר מונחת בסדר ובדיוק על מדפי החנויות, ועל ידי כך מקבלת

סימן רא

שלום

דמעא מעל כל פנים". ועיין מכילתא שם ודוק.

וטעמא דמילתא יש לומר על פי מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות תהלים (פ"ה ט'): "אמרו רז"ל אין השכינה שורה אלא כשיש שלום בישראל, ככתוב בספר איוב (כ"ג י"ג) והוא באחד", והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהקדמת ספרו תורה וחיים (סד"ה ויה) כתב: "אמרו רז"ל במקום שיש שלום יש השראת השכינה והיא נותנת לו חיים", ובספרו תנופה חיים (פרשת שמות אות ג) כתב: "וידוע

מדרש תנחומא (פרשת יתרו ס"ז): "רבן יוחנן בן זכאי אומר הרי הוא אומר אבנים שלמות תבנה, אבנים שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, והרי קל וחומר, ומה אבני מזבח שלא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל, המטיל שלום בין אדם לחבירו, ובין איש לאשתו על אחת כמה וכמה **שיאריכו ימיו ושנותיו**, אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי יצר הרע השנים מתקצרות, אבל לעתיד לבא בלע המות לנצח ומחה אדני ה'

שדבוק בשכינה יזכה לשנות חיים ושלוש ודוק. והנאמן רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות נ"ג) כתב: "על ידי מחלוקת גורם סכנת נפשות, ומרובה מידה טובה כי על ידי השלום זוכה לחיים ארוכים ולא יכרת כל בשר וכו', כי סגולת הרודף שלום שזוכה להאריך ימים ולא יכרת במחבר ימיו", ועוד עיין בנפש כל חי (שם אות נ"ה), ובאריכות בהקדמת ספרו שו"ת חיים ושלוש ח"א במעלת השלום ושכרו, ועיין בספרו נפש חיים (מערכת ש' אות פ"ו), ובספרו תנופה חיים (פרשת וארא אות ז'), ותנופה חיים משלי (אות קכ"ב) שם. ובספרו כל החיים (ד"ט ע"ב אות י"ז) הביא דמחלוקת קשה ממלחמה, ומה שהוסיף בספרו חיים ומזון על זהר חדש ח"א (דף ע"ד ע"ב אות ו'), ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן מ"ד), ועוד שם (סימן כ"ד, וסימן כ"ז, וסימן נ"ב) וצרף לכאן. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל ערך אהבת ישראל, וערך מחלוקת].

ואלו דברי רבותינו ז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"צ ע"ב): "אתו לקמיה דרבי שמעון, חמא באנפיהו סימן, אמר עולו בני קדישין, עולו רחמימן דמלא, עולו רחמימן דילי, עולו רחמימן אלין באלין, דאמר רבי אבא כל אלין חברייא דלא רחמימן אלין לאלין - **אסתלקו מעלמא עד לא מטא זמנייהו**, כל חברייא ביומי דרבי שמעון רחימו דנפשא ורוחא הוה בינייהו, ובגין כך בדרא דרבי שמעון באתגלייא הוה, דהוה אמר רבי שמעון, כל חברייא דלא רחמימן אלין לאלין, גרמינ דלא ליהך בארח מישר, ועוד דעבדין פגימו בה, דהא אורייתא רחימו ואחזה וקשוט אית בה", ועוד עיין שם, ועין בספר בית אהרן בליקוטים (דקמ"ה ע"ד), ובספר ארחות אהרן (אלול דף ס"ג) ודוק. [ועיין בחיבורי לעיל ערך אונאת דברים] וש"נ].

דכל עיקר השראת השכינה כשישראל באחדות ככתוב (דברים ל"ג ה') ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", ופירש רש"י ז"ל בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם, "עכ"ל.

ובתב בספר כלי יקר שמות (י"ז ח'): "המן שבא מזרע עמלק, בא על ישראל בטענות אלו באמרו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, דהיינו מפוזר איש מרעהו, ומפורד מן השכינה", ומפורש דאחדות מביאה השראת שכינה.

ובספר כלי יקר ויקרא (א' ד') עוד כתב: "אין השכינה שרויה כי אם במקום שכל ישראל באגודה אחת, וכולם מתקבצים אל מקדש אחד, ולא בזמן שכל אחד הולך ובונה במה לעצמו, כמשל של שני הספינות המובא בילקוט שמעוני (דברים רמז תקנ"ג): "וכן הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. רבי שמעון בן יוחאי אומר משל לאדם שהביא שתי ספינות וקשרן בהוגנין ובעשתות והעמידן על גביהן ובנה עליהם פלטרין, כל זמן שהספינות קשורות פלטרין קיימין פרושו הספינות אין פלטרין קיימין" ע"ש.

ועכשיו רואה אני שהם דברות רז"ל במדרש תנחומא (פרשת נצבים ס"ס א'): "אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת, שנאמר בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדו וגו', וכשהן **אגודים מקבלין פני שכינה**, עכ"ל. [ויק"ק שרבנן גאוני בתראי ז"ל לא ציינו לדברות רז"ל הללו].

והן הם הדברים אשר הארכתי בס"ד בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') דדיבוק בשכינה מביא חיים עש"ב, ולכן שלום והרודף שלום

סימן רב שליח

שישוב אל העפר כשהיה. נראה מזה שאמנם חיוב קבורה מדינא אין בזה, אבל יש בזה משום מנהגא, ומרזי עולם כדי לתת על ידי כך ערבון לארץ, ואולי המכוון שיש בזה **משום סגולה לחיים ארוכים** "עכ"ל - הערת בני בכורי הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א. ועיין בחיבורי זרע חיים (ס"ס ג) ודוק.

כתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"י (סימן כ"ה ד"ה פרק ח): "תני בירושלמי השוליא הזאת בשבת עשירין טומנין אותן בשמן [שהיא רפואה לחמם הולד - קרבן העדה] והעניינים טומנין אותן בתבן וחול, אלו ואלו טומנין אותן בארץ [אחר השבת - פני משה] כדי ליתן ערבון לארץ, ומבארים הקרבן העדה והפני משה שמיד שנוולד קובר ממנו בארץ למשכון ולסימן

סימן רג שליח ציבור

הרבים שכל המזכה את הרבים יזכה לאורך ימים ושנות חיים עיין שם וצרף לכאן.

ועכשיו רואה אני שהם דברי הרב שבט מוסר (פרק ל"ד) שציין אליו וכנ"ל, והוא כבר כתב כן: "צריך החזן להתפלל בנחת מילה במילה, ולפי פירוש המלות, ולא במהירות. ולא ישגיח על אותם קלי הדעת שאומרים לו למהר, כדי שלא יאריכו בבית הכנסת, כי עול בית הכנסת הוא משא כבוד עליהם, כי על ידי זה שהוא מתפלל במהירות הוא מקצר בשבחו של מקום, ואינו יכול להתפלל בכוונה לפי פירוש המלות. וגם אם יש קצת יחידים שיראת אלקים נוגע בלבבם להתפלל בכוונה, מוכרחים גם הם למהר, וכל חזן שמתפלל במיתון ובנחת, יהיה לו שכר הרבה מאד בעולם הזה שיאריך ימים בנעימות ובטוב, ובעולם הבא יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, מידה כנגד מידה, ועיין באריכות בספר שבט מוסר (פרק ל"ד) - כן כתב בספר מזכה הרבים (פרק כ"א דנ"א ע"ג).

שליח ציבור, אם הוא אומר התפילה במהירות, בספרים הקדושים הוא נקרא שעיר המשתלח, כי כמו שהשעיר המשתלח היה נושא עליו כל עוונות בני ישראל, כך שליח ציבור כשהוא ממהר בתפילה הוא נושא כל עונות הציבור שממהרים בתפילה, כי כשהוא ממהר בתפילה אזי מוכרחים כל הציבור להתפלל במהירות, נמצא שהשליח ציבור הוא חוטא ומחטיא את הרבים, אבל כל שליח ציבור שמתפלל במתון ובנחת, ובכוונה שלימה, **שכרו בעולם הזה שיאריך ימים בטוב**, ובעולם הבא יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, מידה כנגד מידה, ועיין באריכות בספר שבט מוסר (פרק ל"ד) - כן כתב בספר מזכה הרבים (פרק כ"א דנ"א ע"ג).

וטעמא דמילתא ששליח ציבור המתפלל מתון וכנ"ל יזכה לאריכות ימים בעולם הזה יובן היטב שהרי הוא מזכה הרבים וכנ"ל, ובס"ד כבר ביארנו בחיבורי הנכחי ערך זיכוי

סימן רד

שמחה

שהבאנו ששם הדברים מפורשים באר היטב וכנ"ל.

עוד כתב בספר ארחות צדיקים שם (שער השמחה): "על ידי שמחה ושירות להשי"ת, אז האדם מצליח בכל דרכיו וטוב טעמיו, והקב"ה שולח רוח הקודש בקרבו, ולבו שמח, ומתמלא אהבת השי"ת, ונפשו קשורה בגיל, ומגלה לו רזים וחדושים של מעלה, לפי שהוא ירא השי"ת, וישר ונכנס הטעם בקרבו" עכ"ל.

וכבר כתבתי בס"ד בראש חיבורי הנכחי (ערך אהבת ה') שאהבת ה' מביאה לידי אריכות ימים ושנות חיים ודוק. [גם מה שכתב שהשמחה ושירות להשי"ת מעידים שהוא ירא ה', וכבר לימדנו שלמה המלך ע"ה בספר משלי (י' כ"ז) יראת ה' תוסיף ימים ודוק].

וכתב מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה (ח"ב ש"ד): "השמחה מוסיפה חשק רב ואהבה **להדבק בו יתברך**", והביא דבריו החיד"א ז"ל ביוסף לחק על חק לישראל (תצוה ליום ד'), וכתב בספר של"ה הקדוש מאמר בעשרה מאמרות (מאמר שלישי ורביעי אות ל' דרי"ז ע"א): "התלהבות השמחה גורם ביותר הזהירות והזריזות בכלל ובפרט ובדיקדוק ובהידור מצוה וכיוצא בזה, וזה נקרא דביקות האדם בה', ועל זה אמר ואתם הדבקים בה' חיים כולכם היום", עכ"ל.

ומצאתי מרגניתא טבא בדברות קדשו של הגאון רבינו יונתן אייבשיץ ז"ל בספרו יערות דבש ח"א (דרוש י"א): "הנה באמת כל תוקף קיום התורה, הוא כלל אחד, שיעשה אדם המצוות בשמחה, זו תכלית

א.

כתב חד מן קמיא ז"ל, תלמיד רבינו הרא"ש ז"ל, בספר ארחות צדיקים (ריש שער השמחה): "אדם השמח תדיר, יאירו פניו וזיוו מבהיק, וגופו בריא, ואין זקנה ממהרת **לבוא עליו**, וכתוב לב שמח ייטיב גהה (משלי י"ז כ"ב)". ויש לי ללמוד מדבריו ששמחה מסוגלת לאריכות ימים ושלא תקפוץ עליו זקנה.

שוב מצאתי כן להדיא לתלמיד אחר של רבינו הרא"ש ז"ל מר ניהו רבי יוסף בן נחמיאש הספרדי ז"ל בפירושו למשלי (כ"ח ט"ז) שכתב: "השמחה מרחבת הלב, ומארכת ימיו של אדם" ע"ש.

ומלכד הטעם הפשטי לדבר וכמו שכתבו המפרשים ז"ל למשלי (שם י"ז כ"ב), עוד יש לומר לפי המבואר אצלנו בפתחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') דמאן דדביק בשכינה דביק בחיי ויארין ימים ע"ש, ולפי זה **שמחה דא שכינתא** כדאמרו בזהר הקדוש ח"ג (ד"ח ע"א ושם דקי"ח ע"ב), ולא שורה השכינה אלא באתר דשמחה וכאומרם בשבת (ל' ב'), וכן הוא בזהר הקדוש ח"א (דק"פ ע"ב): "שכינתא לא שריא באתר עציבי, אלא באתר דאית ביה חדוה" ע"ש, והבן.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ש' אות ק"ו) כתב: "על ידי שמחה זוכה להשראת שכינה, כך נראה מתנא דבי אליהו רבה (פרשה ג') ובמפרשים שם", ועוד עיין לו לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (ישעיה אות ק"פ) ע"ש, ולא ידעתי מדוע לא ציין גם למאמרי ספר הזהר

ע"ש, ובספרו תוכחת חיים (ס"פ שופטים) כתב: "ואמרו על רבינו האר"י ז"ל שלא זכה לכל החכמה ולרוח הקודש כי אם בעבור השמחה", ועיין בספר חרדים (בהקדמה למצוות, דף י"ז) ע"ש, וזו לשון רבינו הגדול בעל חזון איש ז"ל בקובץ אגרות (ח"ב סימן ט'): "הט לבך תמיד אל **השמחה**, אשר מתוך השמחה שורה שפע **חכמה מעל**", ובספר שפתי כהן בראשית (מ"א ט"ל): "אין החכמה והבינה שורה אלא מתוך שמחה", והן הם דברי רבינו יונתן ז"ל דלעיל: "על ידי מצוה בעשותה בשמחה, נזכה להשגת חכמה והשגת רוח הקדש" ודוק.

ולפי יסוד זה שלימדונו רז"ל, שעל ידי **שמחה זוכה לחכמה**, אם כן בדין הוא שיחיה ויארץ ימים, שהרי **החכמה תחיה בעליה**, וכמו שהארכתו בפתיחה לחיבורי הנכחי ודוק.

וה**גאון** רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת במדבר דף ק"א אות י"ז) כתב: "תהיה תמיד **בפנים שוחקות** ובעל הבטחה (ר"ל בעל בטחון, כנ"ל בחיבורי הנכחי ערך בטחון), **ושמח וטוב לב תמיד, כי חייו של האדם תלויים בזה**". ויובן עם האמור לעיל.

ודע עוד שבתוכחת חיים (שם דף ק"ב אות כ"א) כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל: "אל תספר מצרותיך לאדם שלא תמצא בו תרופה, **כי תשפיל מזלך בזה**, ותראה פנים צהובות לכל אדם, אפילו בשעה שיש לך דאגה ויגון, וזה **סגולה שיסיר השי"ת ממך כל הדאגות וישמח לבבך**", ודוק.

ועיין עוד בפתגמא דנא בספר והארכת ימים (סימן נ"ד ד"ה ופירש, וסימן ע"ו) ובהוספות לשם, ובחיבורי ויחי יעקב (ר"ס מ"ה, וסימן נ"ח אות ב'), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך דאגה, וערך מרה שחורה, וערך סוכה), ועוד לקמן (ערך שנאת הבריות) וצריך לכאן.

שלימות האדם כאשר יעשה עבודת ה', שיהיה בעיניו כמשוש להון רב, והוא המביא אדם ליראה ואהבה את ה', וזהו ממש כלל כל תורת האדם השלם, כי בזה יתדבק בה', ויטה אהבתו, ויתלהב בתורתו, ללמוד תורה ויראת ה' כל הימים, וכן חילופו, מי שאינו עושה בשמחה ללמוד תורה ויראת ה' כל הימים, נענש הרבה, וירחק למאוד משלימות, כדכתיב תחת אשר לא עבדת וגו', בשמחה וטוב לבב, וכך כתב האר"י ז"ל דצריך לעשות כל המצוות בשמחה, וכו', ואיך לא נשמח בשמחה שלימה שאין בה עצב, בעשיית מצות ה' אשר לא נפלאה היא ולא קשה, ונוח לעשותה, כי לא הטריח ה' על ברואיו בשום דבר, ובזה זכינו למצוא חן בעיני ה' ולהיות דבקים בו כל הימים, ואיך לא נגיל ולא נשמח בכל לבבנו, ובפרט כי על ידי מצוה בעשותה בשמחה, נזכה להשגת חכמה והשגת רוח הקדש, כמבואר בשבת (פ"ח א') בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, יצאה בת קול, מי גילה רו זה שמלאכי השרת משתמשים בו וכו', עושי רצונו והדר לשמוע בקול דברו", עיין שם בכל דברות קדשו הנפלאים זיע"א.

ועם הדברים האמורים, יובן היטב מדוע השמח, ובפרט בעבודת השי"ת בקיום תורה ומצוות - מאריך ימים וזוכה לשנות חיים, שהרי השמחה מביאה את האדם לדבקות בה' ולאהבתו, וכדכתבו רבנו ז"ל לעיל, וכבר מבואר בחיבורי הנכחי (ערך דבקות וערך אהבת השי"ת) שעל ידי דבקות ואהבת השי"ת מאריך ימים, ודוק.

וב**ספר** ובחרת בחיים (פרשת האזינו, דכ"ז ע"ב) כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל: "כתבו גורי האר"י ז"ל שאמר להם רבינו האר"י ז"ל שהטעם שזכה לכל החכמה הנפלאה, היתה סיבה מאת ה' על שהיה לומד **בתורה בשמחה**"

ב.

"ראוי לו לאדם להיות שמח טוב לב מעבודת השי"ת יותר מרוב כל התענוגים שיש במציאות וכתבו על רבינו האר"י ז"ל שאמר שזכה לרוח הקודש שהיה שמח בשמחת המצוה יותר משמחת גן עדן", ולשון ספר חרדים (פרק ס"ו אות ב'): "וכל מצוה ומצוה [יעשה] בשמחה גדולה יותר משמחת גן עדן" דוק והבן.

ה. שמחה. התלהבות השמחה גורם ביותר הזהירות והזריזות בכלל ובפרט ובדיקדוק ובהידור מצוה וכיוצא בזה, וזה נקרא דביקות האדם בה', ועל זה אמר ואתם הדבקים בה' - של"ה הקדוש (מאמר בעשרה מאמרות מאמר שלישי ורביעי אות ל' דרי"ז ע"א דפוס ירושלים).

ו. שמחה. השמחה אשר הוא שמח בקיום המצוות ולימוד התורה אותה שמחה והתלהבות ודביקות הוא עיקר גדול והקב"ה קובע לו שכר, ובפרט זה של השמחה יתקיים בצד מה שכר לאור באור החיים ולא בהיל לאסתכלי וכו', והשמחה אשר שמח האדם בעשיית המצוה שכרה שלם ישלם בעולם הזה וכו' דאהניא ליה לעולם הזה והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים, כי מפירות השמחה יאכל בעולם הזה והניחו יתרם ליהנות מזיו השכינה עין בעין - דברות קדשו של הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול קהלת (ח' ט"ו דכ"א סע"ד).

ז. שמחה. כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תורה וחיים (מערכת כ' אות ק"ח): "בספר מדרש תלפיות (ענף אבנים טובות די"ב ע"ב) כתב שמי שמכבדין אותו אזי מתחזק לבו ומתרבה שכלו, ושם במדרש תלפיות (ענף אכילה דל"ח ע"ב) עוד הביא משם ספר הציוני (פרשת אחרי) דברבות השמחה יתחזק כח השכל" ע"ש.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לתועלת המעיינים ולזיכוי הרבים הי"ו, לסמוך למאמרי הנ"ל קצת ליקוטים מחיבורי "אמרי חיים" כת"י, בעניני "שמחה", ויהי רצון שיהיו לתועלת וברכה, ויעשו פרי לטובה אכ"ר.

א. שמחה. ישמח לב מבקשי ה' - תהלים (ק"ה ג), דברי הימים א' (ט"ז י').

ב. שמחה. עלמא עלאה לא יהיב ליה אלא כגוונא דאיהו קיימא, אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא, כדין הכי נהרין ליה מעילא, ואי איהו קיימא בעציבו, יהבין ליה דינא בקבליה, כגוונא דא עברו את ה' בשמחה, חדוה דבר נש משיך לגביה חדוה אחרא עלאה, הכי נמי האי עלמא תתאה כגוונא דאיהו אתעטרת הכי אמשיך מלעילא - ספר הזהר הקדוש ח"ב (דקפ"ד ע"ב), ועוד עיין שם ח"ג (דקע"א ע"ב) ודוק היטב.

ג. שמחה. העושה מצוות בשמחה יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא - ארחות צדיקים (שער השמחה).

ד. שמחה. כתבו גורי האר"י ז"ל שאמר להם רבינו האר"י ז"ל שהטעם שזכה לכל החכמה הנפלאה היתה סיבה מאת ה' על שהיה לומד בתורה בשמחה - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י בספר ובחרת בחיים (פרשת האזינו דכ"ז ע"ב), ובספרו תוכחת חיים (ס"פ שופטים) כתב: "ואמרו על רבינו האר"י ז"ל שלא זכה לכל החכמה ולרוח הקודש כי אם בעבור השמחה".

ורבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שם עולם ח"ב (שער ההתחזקות פרק י"א דף רנ"ח) כתב:

קשאי בה רבה ורב יוסף עשרין ורתין שנין ולא איפרק, עד דיתיב רב יוסף ברישא ופירקה.

ופירש רש"י ז"ל: "עשרין ורתין שנין, הן היו ימי שררתו של רבה ומת, וישב רב יוסף בראש, וסייעוהו מן השמים לפרקה, להיות לו לשם, לפי שהיה רבה חריף ולכך קראוהו עוקר הרים, ורב יוסף היה בעל שמועות ומשנה וברייתא לכך קראוהו סיני".

מיהו לאור הדברים האמורים, יש מקום לפרש דברי התלמוד כתובות דלעיל, באופן נוסף מפירוש רש"י ז"ל, דמה שרב יוסף תירץ הקושיא שעשרים ושנים שנה לא תירצוה, לא היה רק מסיבת ש"סייעוהו מן השמים לפרקה להיות לו לשם" וכדפירש רש"י ז"ל, אלא יש לומר כנ"ל שכל מי שממנים אותו לרב ופרנס על הציבור - עצם וכבוד המינוי פועל "שמתחזק ליבו ומתרבה שכלו", ולכן רב יוסף כשנתמנה לראש ישיבה, עלתה בידו לתרץ הקושיא שלא ידעו לתרצה עשרים ושנים שנה, דוק ועיין. [תשנ"ח].

ח. שמחה. על שמחת העולם הזה אמר קהלת לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה, וביאור הדבר, מפני שהשמחה והעצבון אחים סמוכים זה לזה, כסמיכות היום והלילה, וכשם שאדם בטוח ביום שתבוא הלילה אחריו, וכן בטוח בלילה שיבוא היום אחריו, כן הוא בטוח שתבוא השמחה אחר העצבון, וכן העצבון אחר השמחה, וכן אמר גם בשחוק יכאב הלב ואחריתה שמחה תוגה, לבאר על העצבון אחר השמחה, ואמר בכל עצב יהיה מותר, לבאר על השמחה אחר העצבון, נמצאת למד כי שמחת העולם הזה אין לה שלימות כלל - כן כתב רבינו בחיי ז"ל בספר שלחן של ארבע (שער א' דף תע"ב).

ומזה אתה תשמע דכשהקהל ממנים פרנס על הציבור, כמו גבאי וממונה ודיין, אז נראה חריף ומנהיג יותר ממה שהיה מקודם, וכולם תמהים עליו דמקודם לא היה כל כך.

ואפשר שזו היתה תמיהת פרעה בספר בראשית (מ"א ל"ח) הנמצא איש כזה אשר רוח אלהים בו, כלומר דבלי שנכבדו לרוממו - כח שכלו זך ורוח אלהים בו מקודם, ולכן אמר לו אין נבון וחכם כמוך שהיית בגדר השפלות לעבד ובבית האסורים", עד כאן דברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל, ועוד עיין לו בספרו עיני כל חי (דק"ב ע"ד) ע"ש.

וזכה לכויין לדברי הרב שפתי כהן ז"ל בראשית (מ"א ט"ל) שכתב: "ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך וגו' אין נבון וחכם כמוך, אמר אחר שאתה ישבת בבית הסוהר שנים עשרה שנה, ומי שהוא בבית הסוהר הוא בבכי ובעצבון ובתמהון לבב, ואין לו בינה, לפי שאין החכמה והבינה שורה אלא מתוך שמחה, ואתה יש לך כל כך בינה לפתור החלום, וחכמה לתת עצה לקבוץ אוכל לפקדון וכו', אין נבון וחכם כמוך, ודאי שהחכמה והבינה היא לך בטבע מה שאין כן בשאר בני אדם, אם כן אתה תהיה על ביתי להכין צורכי הבית, ועל פיך ישק לתת לכל אחד מכל בני החיל כפי גבורתו, וזה צריך חכמה לדעת כל אחד ואחד מבני החיל" ודוק.

וזו לשון רבינו הגדול בעל חזון איש ז"ל בקובץ אגרות (ח"ב סימן ט'): "הט לבך תמיד אל השמחה, אשר מתוך השמחה שורה שפע חכמה מעל". [ודברי רבינו החזון איש ז"ל טובא דח"ן גניז בהו, דהא עליהו איתמר כחדא נפקי וכחדא שריין, והיינו נמי דסיים "מעל", והבין].

כתובות (מ"ב ב'): "אמר רבא האי מילתא

הוא **יותר ממצוה גופה**, ויש שכר על השמחה ויתר משכר של המצוה עצמה".

וכתב הגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו אגרא דכלה (פרשת חיי שרה): "ידוע עיקר העבודה היא שמחת העבודה, ועיין בפירושו הרב ברטנורה אבות (פ"ד מ"ב) שכתב שכר מצוה מצוה. שכל מה שאדם משתכר ומתענג בעשיית המצוה נחשב לו למצוה בפני עצמה. ונוטל שכר על המצוה שעשה, ועל העונג וההנאה שנהנה בעשייתה".

ורבינו יצחק קארו ז"ל (רודו דמין ז"ל), בספרו היקר תולדות יצחק ויקרא (א' ב') כתב: "יש לנו הקדמה שכל המצות צריך לעשותם בשמחה, שבזה נדע שיש לו בקנין אותה המצוה, כמו שנתבאר במקומו ולזה אמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ועבדת את אויביך, שאין העונש בעבור שלא עבד, אלא בעבור שלא עבדו בשמחה".

יב. שמחה. על שמחה בעשיית מצוה אוכל בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא - כן כתב החיד"א ז"ל בספר לב דוד (פי"ד אות ג'), ובספר פלא יועץ (ערך שמחה). והארכתי בחיבורי לך נאה להודות (סימן י"ב אות ע"ה) עיין שם וצרף לכאן.

יג. שמחה. אי אפשר להגיע לכל המדרגות הקדושות רק בשמחה, וכמו שכתב בספר שערי קדושה - רמתיים צופים על תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ד אות כ"א דני"ד ע"ב).

יד. שמחה. על ידי שמחה ושירות להשי"ת אז האדם מצליח בכל דרכיו וטוב טעמיו, והקב"ה שולח רוח הקודש בקרבו, ולבו שמח, ומתמלא אהבת השי"ת, ונפשו קשורה בגיל, ומגלה לו רוזן וחיידושים של מעלה - ארחות צדיקים (שער השמחה).

מ. שמחה. השמחה מוסיפה חשק רב ואהבה להדבק בו יתברך - כן כתב מהר"ח ז"ל בשערי קדושה (ח"ב ש"ד), הביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל ביוסף לחק על חק לישראל (תצוה ליום ד').

י. שמחה. על ידי קיום מצוות בשמחה, נשבר כוחו של עמלק, והן המה ארבע מאות איש שהלכו עם עשו - כן כתב הגה"צ רבי הילל מקאלאמיה ז"ל בספרו מקרי דרדקי (פרשת בשלח אות ש"ג) עיין שם באריכות.

יא. שמחה. השמחה בעבודת השי"ת היא מצוה מן התורה ונצטוה עליה האדם כי היא עבודה גמורה להשי"ת **וחשובה יותר מן המצוה** - כד הקמח (ערך שמחה דף רע"א).

וכתב רבי משה נ' מכיר ז"ל בספרו סדר היום (סדר חנוכה דף רל"ה): "חביבות המצוה וחפצו והשמחה שיש לו בה שהוא עיקר העבודה", ובספר הקדוש חרדים (פרק נ"ט): "וידוע שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה בה, וככתוב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה".

והגאון חיד"א ז"ל בספרו לב דוד (פי"ד אות ג'): "ישמח מאד בעשיית המצוה מאלפי זהב וכסף ואמרו ז"ל דהקב"ה קובע שכר על השמחה ששמח במצוה יותר מהמצוה עצמה", ובספרו צפורן שמיר (סימן י"א אות קס"א) כתב: "הדור מצוה שיהיה שמח הרבה בעשייתה, וכתבו ז"ל דנוטל שכר הרבה על עשייתה בשמחה יותר מן המצוה גופה וכו', **דהשמחה גדולה מהמצוה**" ע"ש. וכן כתב בספרו צוארי שלל (הפטרות בהעלותך אות ה' דר"ט ע"ב).

ורבינו החתם סופר ז"ל בספר תורת משה (פרשת פינחס ד"ה ביום השמיני) כתב: "ידוע שהשמחה שאדם שמח בעשיית המצוה

רצונו, וכמה שמח האדם כשזוכה להיות מהנבחרים לעמוד לפני המלך למלא את רצונו והמלך קיבל עבורו והפיק רצון ממנו, על אחת כמה וכמה בענין זה כשיתבונן אז לפני מי הוא עומד לפני אלהי השמים והארץ אדון כל צבאות מעלה ומטה. ובדרך כלל מתי שהאדם מעלה על לבו שבעולם הזה יש לו פטרון כזה שבו תלוי אושרו והצלחתו בזה ובבא צריך לשמוח בו, וזה שכתוב כי בו ישמח לבנו" ע"ש.

מז"ב. אחתום דברי במרגניתא טבא בענין השמחה בקיום עבודת השי"ת, שמצאתי בדברות קדשו של הגאון רבינו יונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש ח"א (ירוש י"א): "הנה באמת כל תוקף קיום התורה, הוא כלל אחד, שיעשה אדם המצוות בשמחה, זו תכלית שלימות האדם כאשר יעשה עבודת ה', שיהיה בעיניו כמושג להון רב, והוא המביא אדם ליראה ואהבה את ה', וזהו ממש כלל כל תורת האדם השלם, כי בזה יתדבק בה', ויטה אהבתו, ויתלהב בתורתו, ללמוד תורה ויראת ה' כל הימים, וכן חילופו, מי שאינו עושה בשמחה ללמוד תורה ויראת ה' כל הימים, נענש הרבה, וירחק למאוד משלימות, כדכתיב תחת אשר לא עבדת וגו', בשמחה וטוב לבב, וכך כתב האר"י ז"ל דצריך לעשות כל המצות בשמחה.

ושמחת מצוה תהיה, בהתבונן אדם בתכלית שפלותו, טיפה סרוחה כלי מלא בושא, ומלך מלכי המלכים צוה לעשות דבר, ליקח ענף לולב ואתרוג, ובו יעשה רצונו ויהיה לרצון לה', איך לא ישמח, ואילו יגיע לאיש אחד מכאן כתב מהמלך לילך בשליחותו איזה ימים ובזה ימצא חן בעיניו, הלא ידלג שור באהבת עשות רצון מושל ארץ, ואם ילך בדרך,

מז. שמחה. אין לו לשמוח על דבר שלו הוא טוב ולאחרים יש בו תקלה - ארחות צדיקים (שער השמחה).

מז. שמחה. כתב רבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו חומת הדת (מאמר א'): "כאשר האדם נותן כבוד למלך הכבוד, הוא כבוד גדול גם לעצמו שזכה לתת כבוד לאלהי השמים ואלהי הארץ אשר הוא מלך הכבוד סלה, והנה כמה האדם שמח וטוב לב כאשר בא מלך לאיזה עיר והוא נבחר להיות ממקבלי פניו ולתת לו את כבודו הראוי לו, על אחת כמה וכמה צריך האדם להיות בשמחה עצומה כאשר זוכה לכבוד את הבורא עולמים אדון כל יצורי מעלה ומטה, ובפרט שזה הכבוד שנותן לו בחייו יזכר לו לעד ולנצח נצחים, שזה האיש נתן כבוד לאלהי השמים, ויותן לו כבודו הראוי לו עבור זה וכדכתיב כי מכבדי אכבד".

ועוד שם בספר חומת הדת (פרק ששי) כתב: "צריך האדם להתהלל בזה, והיינו שהאדם צריך להתהלל שזכה לעבוד ליוצר הכל, כמו שכתוב הוא תהלתך והוא אלהיך, וכתוב עוד תהללו בשם קדשו, רוצה לומר שהאדם צריך להתהלל על שזכה לעבוד לשמו יתברך אשר בשמו יצר את כל העולמים, וכדכתיב כי ביה ה' צור עולמים, וכמו שהאדם שמח בעת שזכה בגורל כמה אלפים רובל ואינו מתבייש להראות לכל את המספר שלו שעל ידו זכה לזה, כן לא יתבייש האדם בתפילין ובציצית וכן בלימוד התורה ובכל המצוות".

ושם בספר חומת הדת (פרק י"ז בהגהה) כתב: "מה מאד צריך האדם לשמוח בשעה שעושה איזו מצוה ממצוות השי"ת ומברך שמו עליה, ובודאי יקיים השי"ת מה שאמר בתורתו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, אם כן הוא עומד ממש נגד ה' ועושה

דבקים בו כל הימים, ואיך לא נגיל ולא נשמח בכל לבבנו, ובפרט כי על ידי מצוה בעשותה בשמחה, נזכה להשגת חכמה והשגת רוח הקדש, כמבואר בשבת (פ"ח א') בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, יצאה בת קול, מי גילה רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו וכו', עושי רצונו והדר לשמוע בקול דברו", עיין שם בכל דברות קדשו הנפלאים זיע"א.

ויצטרך לפסוע עלי קמשונים ולדלג פחתים והרים אשר במעדר יעדרון, לא ידאג ולא יפסק חוכא מפומא, וכן יפה לעשות, כי כולנו חייבים בכבודה של מלכות, ואיך לא נשמח בשמחה שלימה שאין בה עצב, בעשיית מצות ה' אשר לא נפלאה היא ולא קשה, ונוח לעשותה, כי לא הטריח ה' על ברואיו בשום דבר, ובזה זכינו למצוא חן בעיני ה' ולהיות

סימן רה

שמחות

לעצמו כשאירע לו אבילות רח"ל, כי זהו סגולה לאריכות ימים ושנים טובות כשהאדם מחמיר על עצמו בזה" עכ"ל. ועיין בהערות שם.

בספר והייתם לי סגולה (דף קי"ב) הובא מכתבי מהר"ם מבילגורייא זי"ע שכתב: שמעתי משם כ"ק א"ז [מרן השר שלום מבעלזא] כי אף דקיימא לן הלכה כדברי המיקל באבל, מכל מקום אין לו לאדם להקל

סימן רו

שמירת העינים

אבל יש מקום לפרש כוונת הראב"ע ז"ל שגם מתכוון לשמירת העינים מראות ברע ובדבר עבירה, ולא ילך אחר עיניו היינו כאומרם בסוטה (ט' ב') גבי שמשון שהלך אחר עיניו והיינו כנ"ל.

תהלים (ק"ט ל"ז): "העבר עיני מראות שוא בדרכך חייני". ופירש רבינו אברהם אבן עזרא ז"ל שם: "חייני, כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו" ע"ש.

וכפשוטו יש לבאר דרצונו לומר שאם אינו הולך אחר עיניו, דהיינו דאין לו עין רואה ולב חומד, ומסתפק במה שיש לו ואין לו רדיפה אחר התאוות והמותרות, זו סיבה דיאריכו ימים, שכן כל הנמנע מכל אבות נזיקין הללו יחיה ויאריך ימים, עיין במסכת תמיד (ל"ב א') ובפירוש הרא"ש ז"ל שם, ומה שהבאנו בזה בחיבורי יחי יעקב (סימן מ'), וכאן בחיבורי הנכחי (ערך תאוה) עיין שם וצרף לכאן.

וכתב בספר מדרש שמואל על אבות (פ"ב מ"ג): "עין הרשע והרע וחוטא בהסתכל בדברים בלתי מהוגנים - הלא זה הוא סיבה ראשונה להוציא את האדם מן העולם, כי העין רואה ואחר כך סרסור שני של העבירה הוא הלב, כי הלב חומד והוא היצר הרע כי הוא לב האדם".

האריכו למאוד מאוד בכל ספרי יראה ומוסר בענין זה, בגודל שכרו בעולם הזה ובעולם הבא, ולהפך להפך רח"ל, ואין לשער גדל הצרות והיסורין רח"ל, שמגלגל על עצמו ועל כלל ישראל מי שאינו נזהר בשמירת עיניו כדבעי לפי כל גדרי דקדוק ההלכה, ועיין לרבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו זכור למרים (פרק ז') שכתב בזה דברים מחרידים ע"ש.

צא וראה דברות קדשו של ריש גלותא דבבל דודי זקיני רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי (פרשת ואתחנן): "לכן צריך האדם להזהר בעולם הזה בפגם המגיע לעיניו, יותר מכל האיברים, יען כי כל אבר, שחוטא הגוף בו, הנה הוא פוגם כנגדו באבר של נשמתו, ומאחר שתכלית המעלה של הנאת נשמת האדם היא בעינים, לכן צריך לקדש ולטהר העינים שלו בהיותו בעולם הזה יותר מכל האיברים שלו וכו', וצריך לדקדק בדבר הנוגע לעינים אפילו בעבור דבר קל כחוט השערה ולסבול עליו צער קשה ומר מאד, כדי לנקותם ולזככם היטב היטב לגמרי" עכל"ק. ועיין שם, שבאר בארוכה המעשה הנורא של רבי מתאי בן חרש שסימא את עיניו בידיו כדי שלא יכשל בראית איסור.

והנאון רבי חיים פאלאגי זצ"ל בספרו נפש חיים (מערכת ע' אות ל"ד) כתב: "הזהיר לשמור עיניו מראות ברע והוא שח עינים שכינה עמו, והעיד לי בעל תורה אחד כי ראה במלכות המערב חסיד אחד וחכם שלא היה מגביה עיניו מן הקרקע ולעולם היה שח עינים, וכל מי שהקניטו לא השלים שנתו, ועוד מעשה נסים נעשו לו, כן כתב הרב הקדוש בספר ראשית חכמה (שער הקדושה ספ"ט) ע"ש.

ובמעמא דמילתא דהשומר עיניו מראות במראות אסורות שיאריך ימים וחיים, יובן על פי אומרם ז"ל במדרש ויקרא רבה (פכ"ג ס"ג): "כל הרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנו, זוכה ומקבל פני שכינה, ומאי טעמא ועוצם עיניו מראות ברע, מאי כתיב בתריה מלך ביופיו תחזינה עיניך" ע"ש, והאריך בזה בספר הקדוש ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ח) והביא עוד הרבה מאמרי רבותינו שכל השומר עיניו מעלתו להשרות השכינה עמו, עיין שם בארוכה.

ולפי זה אכן בדין הוא שיטול שכר חיים, שכבר ביארנו בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') שכל המדובק לשכינה יזכה לחיים, דבאור פני מלך חיים, ומלך ביופיו תחזינה עיניך ודוק.

ובספר טהרת הקודש (מאמר שמירת עינים ספ"ב) כתב דקדוק נכון במאמר רבותינו דלעיל: "והנה רז"ל אמרו זוכה ומקבל פני שכינה (לשון הוה), ולא אמרו יזכה ויקבל (לשון עתיד), והיינו תכף באותה שעה שראה דמות אשה ומעביר מחשבתו שלא להרהר, תכף ומיד זוכה ומקבל פני שכינה כי ברגע זה ממשך על נפשו קדושה גדולה ויתרה עד שנשמתו תכף באותו רגע מקבלת פני השכינה, הגם שאין גופו מרגיש, ולעתיד לבוא יזכה גם הגוף הגשמי לראות פני שכינת כבודו יתברך, ועל כל פעם שעמד בנסיון מלהסתכל, מספר במספר יזכה לראות פני זיו השכינה ואשרי ילוד אשה שיזכה לזה" ע"ש. ועיין לגאון אביר הרועים רבי חיים וולאזין ז"ל בספרו הקדוש נפש החיים (שער א' פרק ו', ופרק י"ב) וצ"ח לכאן ודוק.

ואם באנו להאריך בפתגמא דנא אין אנחנו מספיקין ואין אנחנו מפסיקין, וכבר

ועיין גם בירושלמי יבמות (פ"ד הט"ו) וקידושין (פ"ג הי"ד) ע"ש.

ויש לומר דהיינו נמי משום שאחת מהנהגות הקדושה והחסידות של רב היתה **שלא להביט חוץ מארבע אמותיו**, וכידוע מקבלת הגאונים ועיין בארוכה בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ג' אות ג', וסימן ל"ה אות ה') ע"ש, והרי כבר לימדונו רבנן דכל שאינו מביט חוץ מארבע אמותיו זוכה לזה וכיוצא בזה ודוק.

ובזה יש לתת עוד טעם לשבח על שרבינו הקדוש הוא רבי יהודה הנשיא ותלמידו האמורא רב האריכו ימים, ויש אומרים מאות בשנים, שמי כמותם ששמרו על עיניהם ולא ראו חוץ מארבע אמות, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך ותרנות, וערך תפילין) ודוק.

וגם אני שמעתי מפי צדיק הרב אבא מארי ז"ל [רבי יעקב פאלאג'י] שספר לו מר אביו נ"ע, שהיה בזמן מורינו הרב המובהק מאריה דאתרא הדין, כמוהר"ר חיים אבולעפיה ז"ל בעל עץ חיים, כי מידתו הטובה של הרב היתה להיות שח עיניים ולא היה מביט חוץ מארבע אמות, וזכה שכל מי שעמד כנגדו והקניטו לא השלים שנתו, ונראה שהגם שגדלה קדושתו וגדלו זכויותיו ורב גדול בישראל, מכל מקום זכות זה נמי גרמא ליה" ע"ש.

ולענ"ד יש להביא בס"ד ראה מתלמודין ליסוד זה שכל מי ששח עינים ולא מביט חוץ לארבע מאמותיו אזי העומד כנגדו מת, והוא מיבמות (מ"ה א') גבי **רב** וההוא בן ישראלית מגוי שרצה לשאת בתו של רב, וסיים תלמודא: "יהיב רב עיניה ביה ושכיב" ע"ש,

חידושי סוגיות

{סוכה נא א'}

א. בענין הנאה מאור מנורת הזהב שבהיכל

{הדר יעקב ח"ג סי' ט}

בית השואבה], תנא אשה היתה בוררת חיטים לאור בית השואבה".

ובתבנו התוספות ז"ל שם (ד"ה אשה היתה בוררת חיטים לשמחת בית השואבה): "בירושלמי פריך היאך בוררת והאיכא מעילה, דשמן ופתילה היו של הקדש, ומשני דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. וקשה דכפסחים (כ"ו א') אמרינן עלה דמעילה הוא דליכא הא איסורא איכא, ויש לומר דבוררת לאו דוקא אלא כלומר היתה יכולה לברור מרוב אורה". עכ"ל.

ולבאורה לפי דברי רז"ל במדרש תנחומא הנ"ל דהתורה התירה להינות מאור מנורת הזהב הדולקת בהיכל מדכתיב ויקחו אליך לכל צרכיך וכנ"ל, אתא שפיר קושיית הירושלמי והתוספות ז"ל, דיש לומר דאם התורה התירה להינות ממנורת הזהב עצמה דבהיכל, קל וחומר שיהיה מותר להינות מהמנורות שהדליקו בשמחת בית השואבה, כדי שלא יהיה טפל חמור מעיקר, ולא נאמר יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, דוק הבן ועיין.

ובימים אלו זכינו לאור גדול ויצאו לאור עולם חיבורי קדשו של רבה של ירושלים הגאון האדר"ת זצ"ל, וראיתי לו בספרו זכר דוד (קונטרס קוצו של יוד אות א' דף י"ט) שכתב בזה דברים נחמדים כמנהגו, ואלו דבריו:

שמות (כ"ז כ'): "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד, באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר" וגו'.

מדרש תנחומא שם (פרשת תצוה ס"ו ג'): "אמרו רבותינו כיון שהיו מדליקין המנורה כל חצר שהיתה בירושלם היתה משתמשת לאורה, לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור".

ובפירוש עץ יוסף על התנחומא שם כתב: "לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור, רוצה לומר מדכתיב אליך שמע מינה דמותר להינות מאורה" עכ"ל. [ולפי זה דרשו "אליך" דהיינו "לצרכיך", וכמו שמצינו בשאר מקומות, ולדוגמא עיין שמות (כ"ז כ') ושם בכלי יקר ואור החיים ומשך חכמה, ורבינו בחיי במדבר (ו' כ"ז) ועוד].

סוכה (נ"א סע"א) תנן: "במוצאי יום טוב הראשון של חג, ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול, מנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהם וכו', ולא היה חצר בירושלם שאינה מאירה מאור בית השואבה" וכו'.

ובתלמוד שם (נ"ב סע"ב): "ולא היה חצר בירושלים [שאינה מאירה מאור

הרב המאירי ז"ל פסחים שם, ושו"ת דברי אמת (סימן ד') ואכמ"ל].

ועל כל פנים יפה השבתי בעזה"י לפי הגירסא לפנינו בירושלמי אשה בוררת חיטיה, ולא כבבלי חיטים, וההפרש בין זה לזה רק קוצו של יוד". עד כאן דברי הגאון האדר"ת ז"ל, ועוד עיין לו בספרו זכר למקדש ח"ב (דף נ"ה), וצרף לכאן. [וכאן המקום לקבוע ברכה ותודה לחברת **אהבת שלום** ירושת"ו, אשר זה רבות בשנים גואלים חיבורי רבותינו נ"ע מתהום הנשיה ומדפיסים ומוציאים לאור ספריהם, ובפרט שלקחו לעצמם משימה להדפיס כל חיבורי הגאון האדר"ת ז"ל, רבה של ירושלם ת"ו, וכבר זכו להדפיס חמשה חיבורים מחיבורי קדשו בהוד והדר פנימי וחיצוני - כה לחי ושכמ"ה לעבודתו יתברך].

ויש לי להעיר כי גירסת התוספות סוכה הנ"ל "אשה היתה בוררת חיטין לשמחת בית השואבה", ודוק.

ורבינו חננאל ז"ל סוכה גרס שם: "תני יכולה אשה לבור חיטים לאור המערכת" וכו', הרי שרבינו חננאל ז"ל גרס בירושלמי חיטים ולא חיטיה, וכנוסח הבבלי, וכן ראיתי בספר הערוך (ערך קל הה'), ובספר ראבי"ה (הלכות פסחים סימן תנ"ט), ועוד יש להאריך.

ובמקום אחר מצאתי אצלי ציונים ומראי מקומות בענין זה ואעתיק כאן: בענין הנאה מאור מנורת הזהב דבהיכל ומנורות בית השואבה - יש לעיין בשו"ת רדב"ז ח"ג (סימן תרכ"א), ושו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן קפ"ט), ושו"ת מנחת יצחק ח"ב (סימן קכ"א), ועוד שם ח"י (סימן נ"ג) עכ"ל, ועוד לא איסתייעא מילתא לעיין בדברות קדשם זיע"א, ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

"שמעתי מפה קדוש כבוד אבא מארי הגאון זצ"ל ששמע מהגאון רבי זאב ליפקין זצ"ל [אבי הגאון האדיר רבי ישראל מסלאנט זצ"ל] שאמר לו הרב יהודה לייב מגיד דהורדנא ז"ל מחבר ספר קול יהודה דלא קשיא כלל [קושיית הירושלמי שהזכירו התוספות], והוא על פי מה שאמרו במנחות (פ"ו ב') חיטים מתולעות פסולות למנחות, עיין שם, ואם כן יש לומר שאותם החיטים הוא שהיו הנשים בוררות לפני אור בית השואבה ולא שייך מעילה ולא איסור כלל דהרי הקדש היו, ושפתים ישק.

ואמרתי לפני כבוד אאמור"ר זצ"ל דבאמת הירושלמי דסובר להלכה דקול מראה וריח אין בו גם איסור לטעמיה אזיל, כי הירושלמי גורס במשנה אשה בוררת חיטיה באות ה', ולא חיטים באות מ', ואם כן משמע דהחיטים שלה היו עד שלא הקדישתו ואם כן חולין היו, ונסתר התירוץ הנ"ל.

ומסתברא שלא היו מניחים לנשים לברור כלל החיטים מתולעים לקודש, מפני הטהרה המרובה מאוד זהירותם.

והעיקר יש לומר דאין להן נאמנות כל כך בדבר הצריך יגיעה רבה ללקט החיטים המתולעים, על כן יש לומר דהיינו דדחק לירושלמי ולתוספות לתמוה בזה ולא תירצו כן.

ועיין תוספות פסחים (ד' ב' ד"ה אימנוהו) שדעתם להדיא דאי הוה דאורייתא לא מאמינים להן לנשים, משום דאיכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול.

גם יש לומר דהירושלמי לטעמיה בפסחים (פ"א ה"א) דנשים עצלניות הן, וכמו שהביאו התוספות פסחים שם [א"ה יח"ס - ועיין בדברי

ב. בענין בעל מעשים

[זכות יצחק ח"ב סי' מד]

הרמב"ן והר"ן ז"ל בקידושין שם, עיין בדברי הר"ן ביאורו לרי"ף שם (ד"ה אמר אביי ד"ד ע"א) ודוק היטב].

ובאופן אחר רציתי לפרש כעין מה שכתב מרנא ורבנא מופת הדור והדרו החזון איש זללה"ה בחיבורו הגדול (בבא קמא סימן י"א אות כ'): "מה שכתבו הראשונים דדברי רבינו חננאל הם דברי קבלה צריך פירוש וכי לא אמר רבינו חננאל דבר מסברא רק מה שקבל, וכן רבו וכל רבותיהם עד רבינא ורב אשי לא אמרו דבר מסברא רק מה שקבלו, הלא ודאי כולם קבלו מה שקבלו וחדשו מה שחדשו כמו כל רבותינו הראשונים ז"ל, והלא הרבה פעמים חולקים הפוסקים על רבינו חננאל ואינם חוששים, ונראה דרבינו חננאל שימש גדול אחד שהיה זכרן ביותר והיה זקן ביותר, וקבל רבינו חננאל ממנו הרבה דברים דחביריו בני דורו לא ידעום, והוא ז"ל היה מספר דברים שקבל לפני חכמי דורו דברים נסתרים ומפליאים, וזה נותן לו חשיבות מיוחדת שהדורות הולכים ומתמעטים ומי שהוא עשיר בעובדות הראשונים יש בו קדושה יתירה וחכמה יתירה", עד כאן לשון צדיק זיע"א. ואם כן בעל מעשים היינו מי ששימש חכמי ישראל ועשיר היה בעובדות הראשונים, ולפי זה מעשים היינו עובדות ודוק.

ואחר רבות בשנים איסתייעא מילתא וגלה ה' עיני ומצאתי בתשובות הגאונים שנשאלו בביאור ענין זה והוא בתשובות הגאונים מהדורת הרב מוספאיה (סימן ב') שנשאלו הגאונים מה ביאור ענין בעל מעשים וכה השיבו: "בעל מעשים הוא טוב עין בצדקה

קידושין (ל"ג ב'): "איבעיא להו בנו והוא רבו מהו לעמוד לפני אביו, תא שמע דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבוך. שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה". ופירש רש"י ז"ל: "והוא רבו הבן רבו של אביו: קום מקמיה אבוך ואף על גב דרב יהודה רביה דרב יחזקאל אבוה הוה כדאמרין לעיל אבא לא תתניה הכי".

ודרך לימודי עמדתי מהו ביאור "בעל מעשים" שלא נתבאר אצלי ענינו, וחפשתי קצת בספרי רבותינו ז"ל אשר הם לנו לעינים ובלעדיהן לא נמצא ידינו ורגלינו, אבל לפי שעה לא מצאתי שדיברו בזה והניחו חלק, ולפיכך אמרתי בס"ד אפתח פיתחא לנפשי בביאור האי מילתא.

והנה עלה בדעתי לבאר ענין בעל מעשים בשני אופנים, הראשון לפי הידוע דמעשים בלשון רבותינו היינו פסקי הלכה, כהיהא דירושלמי נדה (ספ"ב ד"ט ע"א): "אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא וכו'", ופירושו הוראה ופסק עיין בפני משה שם ועוד, וכיוצא בזה בבלי בבא מציעא (ט"ז ב' וי"ז וי"ח ב' וכו' א') מעשה בית דין, דהיינו פסק בית דין, ועיין גיטין (י"ח א' וכו' א') ובבא בתרא (קס"ז ב') ורש"י כתובות (פ"ט א'), וכן גם יש מקום לפרש כאן שרב יחזקאל היו ידיו רב לו בפסקי הלכה חתוכים וקצובים אף שלא היה חלקו עם המפללים דשקלו וטרו בשמעתתא עד דאסיקו שמעתתא מתוך פלפולם והוא היה רק בעל מעשים, ומעשים לפי זה היינו פסקי הלכה ודוק. [ועם דברינו אלו יש לעיין במחלוקת

באורחין, מכל מקום אם זכה לאשה נאה במעשים שבעלת צדקה וחסד היא לזה יקרא עשיר. ויתכן שרבי עקיבא כנגד אשתו הצדקת רחל ע"ה כיון שהיתה בעלת צדקה וחסד, ירושה מבית אביה כלבא שבוע שכך היה מנהגו כאומרם בגיטין (נ"ו א'), וכבר אמרו בכתובות (ס"ג א') על בתו של רבי עקיבא "רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי בתה" ואת בת רבי עקיבא מצינו שהיתה בעלת צדקה וחסד כמפורש בשבת (קנ"ו ב'), ובזה יובן היטב מדוע כאשר רצו למנות את רבי עקיבא גבאי צדקה כאומרם בירושלמי פאה (פ"ח סה"ז) הלך רבי עקיבא להמלך **באשתו**, ואחר כך נתמנה רבי עקיבא גבאי צדקה כמפורש בפאה שם (פ"ד ה"ו דכ"ג ע"א), ועיין קידושין (כ"ז א') וברש"י שם, ובזה תבין דברי רבי עקיבא במדרש משלי (פכ"ו ס"ו) ודוק. [ומצאתי לרבינו מהרש"א ז"ל שם שכתב לפי דרכו שרבי עקיבא כנגד אשתו רחל כיון עיין בו, והוא תנא מסייע לן לדרכינו].

והיינו דאמרו בעירובין (פ"ו א'): "רבי עקיבא מכבד עשירים", ובדאי דהיינו עשירים הגומלים צדקה וחסד עם ישראל, וכן ראיתי בתשובת הגאונים שם: "ואפילו לעשירים המנהגים עצמן ועוסקים בחסדים היו מכבדים רבותינו הראשונים כדגרסינן בעירובין רבי מכבד עשירים היה רבי יעקב מכבד חסידים היה שהעולם מתקיים בזכות חסדם". [גירסת הגאונים אינה כלפנינו שרבי עקיבא מכבד עשירים אלא רבי יעקב מכבד חסידים, וכבר מצינו שרבי יעקב ורבי עקיבא מתחלפים עיין תוספות מכות (ד' ב'), ומה שאמרו מכבד "חסידים" יובן היטב דחסיד הוא הוותרן בממונו וכאשר יסדנו בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"א (ס"ס כ"א) עיין שם וצרף לכאן].

ובצרכי ציבור ובמדות טובות אף על פי שאינו מופלג בחכמה, וחייב אדם לנהוג בו כבוד ולעמוד מפניו כמו רב יחזקאל אביו של רב יהודה שהיה בן תורה כדאמרינן מתני ליה רב יחזקאל ואף על פי שלא היה מופלג בחכמה היה מר שמואל עומד מפניו" וכו' עיין שם בארוכה והובאה תשובה זו בספר אוצר הגאונים קידושין שם (סימן ר"ב) ע"ש.

הרי שנתבאר לנו שבעל מעשים עיקרו בעל צדקה בעיני יפה, והיינו קרא דספר רות (ב' י"ט) והאיש אשר **עשיתי** עמו, ודרשו במדרש ויקרא רבה (פל"ד ס"ח) יותר ממה שבעל הבית **עושה עם עני עני עושה עם בעל הבית**, והיינו קרא דספר ישעיה (ל"ב י"ז) והיה **מעשה** הצדקה שלום, והוא אומרם בכבא בתרא (ט' ב') גדול **המעשה** יותר מן העושה, ועוד אמרו בשבת (קנ"א ב'): "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר **עשה** עד שאתה מוצא ומצוי לך ועורך בידך", ופירש רש"י ז"ל: "**עשה צדקה** עד שאתה מוצא למי לעשות, ומצוי לך ממון ועורך בידך עורך ברשותך קודם שתמות", ודוק היטב. [ובמדרש משלי (פ"א ס"ד): "אמר רבי עקיבא אין אתה צריך לומר אלא **מעשיהם** מצילים אותם מיום הדין שנאמר **וצדקת** ישרים תצילים", עיין שם ויש לדחות].

ואחר שנתבאר שענין "מעשה ועשיה" היינו עשיית צדקה, יאירו לנו הרבה מקומות בתלמוד שהניחום רבותינו סתומים ואינם מבוררים ומבוארים, כגון ההיא דשבת (כ"ה ב'): "תנו רבנן איזהו עשיר רבי עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה **במעשים**. ויש לפרש דהיא בעלת צדקות וטובת עין ומכנסת אורחים וכהגדרת הגאונים ז"ל, וקא משמע לן דאף על פי דבעלמא קיימא לן דאשה עיניה צרות

ולפי דרכינו מובן היטב דאנו פונים ואומרים לקב"ה חננו במתנת חנים כי אין בנו מעשים דהיינו **מעשה צדקה**, ואתה אף על פי כן תעשה עמנו צדקה וחסד כמידת רחמיך שנכנס אתה עמנו לפני ולפנים משורת הדין ודוק.

ואפשר שהיינו ביאור חסידים ואנשי **מעשה** הנזכר בכמה מקומות בדברות חז"ל כהיא דסוכה (נ"ג א') וסנהדרין (צ"ז א'), וכוונתם בעלי צדקות וגמילות חסדים, ולכן סמך חסידים אצל בעלי מעשה דחסידים הם הוותרנים ממונם כנ"ל, והוא כדוגמת אנשי מעשה, שאין ממונם חשוב מאומה אצלם, ובוזה תבין אומרם במדרש עשרת המלכים (אוצר המדרשים דת"י ע"ב): "ויפסקו אנשי מעשה וירבו אנשי גזל", והוא מובן לפי האמור דאנשי מעשה היינו בעלי צדקות וההיפוך מהם הם בעלי גזל, וכן נבין מאמרם במדרש תנא דבי אליהו זוטא (פט"ז ס"ח): "אמרו עליו על אותו אדם אף על פי שלא קרא ולא שנה **מאנשי מעשה** היה", כלומר איש צדקות וחסד, וזה פשר דבר אומרם בסוטה (מ"ט סע"א): "משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו **אנשי מעשה**" ולדרכינו היינו גומלי חסד עם הזולת, שהרי בדורו לא היו כמותו שהוא היה מאבירי לב הרחוקים מצדקה שבזכותו היה כל העולם כולו ניזון, כאומרם בברכות (י"ז ב'): "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה שכל העולם ניזונין מזכותם והם אפילו בזכות עצמם אינם נוזנים וכו' שבכל יום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת", וכן הוא בתענית (כ"ד ב') ע"ש, ובחגיגה (י"ד א') אמרו: "נשוא פנים זה שנושאים לדורו פנים למעלה בעבורו כגון רבי חנינא בן דוסא" ע"ש, ואין לך בעל צדקה וחסד כדוגמתו, והיינו

ובמדרש קהלת רבה (רפ"א): "אמר רבי עקיבא כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים, ונצטערת על תלמיד חכם שהיה בה ונטבע, וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שהיה יושב לפני ושאל שאלות, אמרתי לו בני היאך עלית מן הים, אמר לי רבי טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני ליבשה, אמרתי לו בני מה **מעשים** יש בידך, אמר לי כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד עני אמר לי זכי בי (פירוש עשה עמי צדקה), ונתתי לו פת לחם, אמר לי העני כמו שנתת לי נפשי במתנה כך תנתן לך נפשך במתנה", הרי שרבי עקיבא שאל מה מעשים יש לו דהיינו מה מעשה צדקה עשה, והשיבו אותו תלמיד שגמל חסד עם עני הרי "שמעשה" מתפרש כמעשה צדקה.

ועם דברינו דמעשה היינו מעשה הצדקה, יאירו דברות ספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ט ע"א): "רבי יוסי פתח וראיתי את כל המעשים אשר נעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח, שלמה מלכא דאיסתליק בחכמתא יתירא על כל בני עלמא היך אמר דכל עובדין הבל ורעות רוח, יכול אף מעשה הצדקה והא כתיב והיה מעשה הצדקה שלום, אלא כל המעשים אשר נעשו מתחת השמש כתיב שאני מעשה הצדקה דאיהו לעילא מן שמשא", והיינו ששאל רבי יוסי שאחר שלמה המלך ע"ה אומר דכל **המעשים** הם הבל ורעות רוח אם כן צדקה דמתקריא מעשה אף היא בכלל אתמהא, ולזה משיב דשאני צדקה שהיא למעלה מן השמש, ועיין בספר היקר מעיל צדקה (סימן אלף ק"ג) ודוק היטב.

ובסידור התפילה (בתחנונים לשני וחמישי): "אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד כרוב רחמיך",

דכ"ח ע"א) אחר שהביא תשובת הגאונים דבעל מעשים היינו טוב עין בצדקה, כה כתב: "עיין מסכת ע"ז (י"ח א') דמוכח כן שאמר שם: אמר ליה כלום מעשה בא לידך, אמר ליה כיס של צדקה נתחלף לי ע"ש, ובסוף סוטה משחרב בית המקדש נדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע, והיינו כדאמרו בברכות (נ"ח ב') משחרב בית המקדש נגזר על בתי בעלי צדקות ומעשים טובים שיחרבו ולזה אין לאל ידם להראות טוב עין בצדקה ומעשים טובים וגברו ידי פחותי הערך שעושים להם עושר שלא בצדק ובזרוע ידם עושים להם שם בקהל ולא בחסד ולא במעשים טובים שעושים לצרכי צבור" עכ"ל. הרי שאף הוא ז"ל לפי דרכו פירש ענין אנשי מעשה דהיינו בעלי צדקה וכו', והוא תנא דמסייען בהא.

ודע דאם אכן צודקים אנו בפירושינו כאן שאנשי מעשה היינו אנשים שעיקר מציאותן ומהותן בעלי צדקות וחסד, נתיישרה אצלי תמיהה שיש לתת את הדעת עליה, והיא, דהנה כבר הבאנו לעיל דברי תלמודא דידן דאמר מאן ניהו אבירי לב הרחוקים מצדקה היינו רבי חנינא בן דוסא וכנ"ל, ולעומת זאת ראיתי בתלמוד ירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ה דל"ג ע"א): "שמעו אלי כל אבירי לב הרחוקים מצדקה, רבי אבהו אמר איתפלגון רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש חד אמר שכל באי עולם באין בצדקה ואלו באים בזרוע, וחרנא אמר שכל טובות ונחמות הבאות לעולם בזכותן והן אינן נהנים מהם כלום כגון **מר זוטרא** דמצלי על חורנין ומתעני, ועל נפשיה לא מתעני", ובלומדי הדברים תמהתי מדוע אין הירושלמי מביא לדוגמא את התנא רבי חנינא בן דוסא שהיה כל העולם כולו נזון בזכותו, והביא לדוגמא את **מר זוטרא**, שהוא אמורא שיותר

דקתני "משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה" ועיין בדבר.

ורש"י ז"ל בסוטה שם פירש: "אנשי מעשה בטוח בחשיבותו ועושה מעשים מופלאים כדאמר בתענית נמטי כשורך, יאמר לחומץ וידלוק, ולעזים להביא דובים בקרניהם", הרי שרש"י ז"ל פירש דאנשי מעשה היינו העושה מעשים מופלאים בשידוד מערכות סדרי בראשית, וזה לא כפירושינו על פי דברות הגאונים דאנשי מעשה היינו בעלי צדקות וכו', ובפסחים (מ"ט רע"ב): "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת גדולי הדור", ופירש רש"י גדולי הדור: "אנשי מעשה וצדיקים" ע"ש. ודע כי לכאורה פירוש רש"י ז"ל לאנשי מעשה אינו עולה בביאור דברי התנא דבי אליהו דלעיל כמו שיראה המעיין וצ"ע.

ואין לשאול הן לפירוש רש"י והן לפי פירושינו בביאור ענין אנשי מעשה, מההיא דסוכה (נ"ג א'): "תנו רבנן יש מהם אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותנו אלו חסידים ואנשי מעשה, ויש אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותינו אלו בעלי תשובה", וכעין זה אמרו בירושלמי שם, ושמעינן מהא דאנשי מעשה היינו צדיק מעיקרו שלא חטא מימיו, דלא קשיא מידי, דכאן לא נתבאר גדר אנשי מעשה מה מהותן אלא רק נאמר דמעלתם שלא חטאו מילדותם אבל מי נכלל ונגדר תחת שם אנשי מעשה לא נאמר כלל ויש לפרשו הן כפירוש רש"י והן כדברינו ודוק.

ומצאתי לגאון המובהק רבי יעקב שור ז"ל בהגהותיו לתשובות הגאונים קונטרס גאון יעקב (ונדפס מחדש בספר כתבי הגר"י שור ז"ל

היה, לא היה יכול להביאו לדוגמא והיה מוכרח להביא רק את מר זוטרא, דוק ועיין.

עוד דע שמה שהביא הגאון רבי יעקב שור ז"ל ראייה לדברי הגאונים מההיא דעבודה זרה

דקאמר כלום מעשה בא לידך, והשיבו ארנקי של צדקה וכו', הגם שדברי פי חכם חן אבל תמהני על ראיתו דמה יענה על אומרם בבבלי ביצה (ט' ב'): "בני רבי חייא נפוק לקרייתא כי אתא אמר להו אבוהון כלום **מעשה** בא לידכם, אמרו לו סולם בא לדינו והתרנוהו", וכן הוא להדיא בירושלמי ביצה (פ"א רה"ד) ע"ש, ועוד כיוצא בזה ממש תמצא בבבא קמא (ק"ז א') ובירושלמי קידושין (פ"ג סה"ב דמ"א רע"א) וירושלמי עבודה זרה (פ"ב סה"ח) דבכל המקומות הללו שאלו מה **מעשה** בא לידך ומפורש שם דלא בעניני **צדקה** מדובר וצ"ע. [טבת תשנ"ב].

אינו נזכר כלל וכלל בירושלמי, וכמדומה הוא חכם בבלי וטפי היה לו להביא לדוגמא את התנא רבי חנינא בן דוסא ומה גם שהוא תנא דארץ ישראל, והיא הערה נכונה.

ועזרני השי"ת וראיתי ומצאתי פשר דבר שהמשנה בבלי בסוף סוטה אומרת משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה, ואילו משנת הירושלמי שנתה משמת רבי חנינא בן דוסא פסקה חסידות, ולא הזכירו דמשמת רבי חנינא בן דוסא פסקו אנשי מעשה ועיין דקדוקי סופרים השלם שם, ולכן תלמודא דידן יכל להביא לדוגמא את רבי חנינא בן דוסא שהיה מאנשי מעשה דהיינו בעלי צדקות מאבירי לב הרחוקים מצדקה שהעולם כולו ניוון בזכותו, אבל הירושלמי שלא שנה שרבי חנינא הוא מאנשי מעשה אלא רק שנה שחסיד